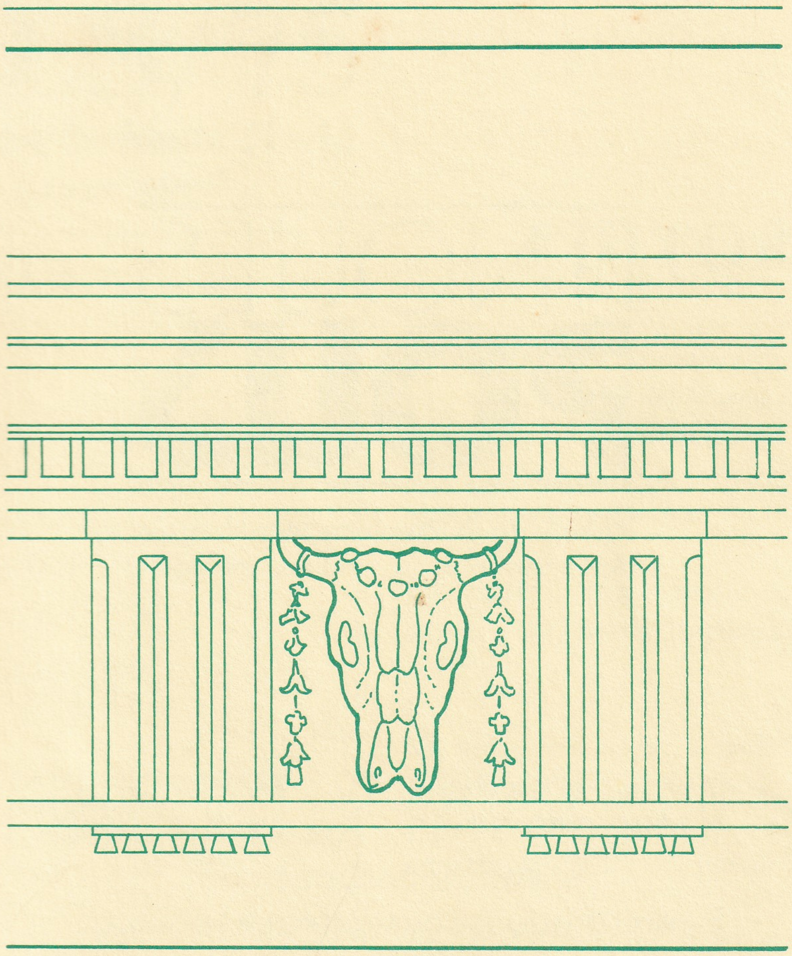

ESTUDIS

ROSER SALICRÚ i LLUCH
Mataró, seu de la Generalitat de Catalunya en temps de pesta (1494 i 1515)

JOAQUIM LLOVET
Un nou plat del segle XIX amb l'escut de Mataró

MANUEL SALICRÚ i PUIG
Notes sobre el portal de Barcelona de la muralla mataronina del segle XVI i sobre l'origen del nom de caps de bou aplicat a la gent de Mataró

LLUÍS ADAN i FERRER i ANTONI MARTÍ COLL
Joan Borràs de Palau, els seus germans i una precoç violinista

RECURSOS

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/75

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, gener 2003

FULLS/75
del Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró, gener 2003

TAULA

- **EDITORIAL** 1
- **ACTUALITAT** 2
- **ESTUDIS**

MATARÓ, SEU DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA EN TEMPS DE PESTA (1494 i 1515)
Roser Salicrú i Lluch 4

UN NOU PLAT DEL SEGLE XIX AMB L'ESCUT DE MATARÓ
Joaquim Llovet 12

NOTES SOBRE EL PORTAL DE BARCELONA DE LA MURALLA MATARONINA DEL SEGLE XVI I SOBRE L'ORIGEN DEL NOM DE CAPS DE BOU APLICAT A LA GENT DE MATARÓ
Manuel Salicrú i Puig 15

JOAN BORRÀS DE PALAU, ELS SEUS GERMANS I UNA PRECOÇ VIOLINISTA
Lluís Adan i Ferrer i Antoni Martí Coll 30

- **DOCUMENTACIÓ** 39
- **RECURSOS** 43
- **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA** 44

Portada: Bucrani o «cap de bou» en la metopa d'una cornisa d'estil dòric.
És possible que l'existència de bucranis a la cornisa exterior del portal de Barcelona de la muralla mataronina, sigui l'origen del mal nom de la ciutat.
Dibuix de Robert Lleonart i Casadevall.

Prohibida la reproducció dels textos i de les il·lustracions sense esmentar la procedència.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
Composició i impressió:
Copisteria Castellà. c/ Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració de

Ajuntament de Mataró
Patronat Municipal de Cultura

Generalitat de Catalunya
Direcció General de Promoció Cultural
Promoció de la Premsa

EDITORIAL

L'abril de 1978, el proper mes d'abril farà vint-i-cinc anys, l'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria iniciava la publicació dels *FULLS*, revista d'història local de Mataró, que, amb continuïtat, arriba avui al número setanta-cinc.

És evident que les dues dades, tot i que només són numèriques, donen l'oportunitat de parlar de la revista.

Va néixer per donar a conèixer la documentació dels fons del Museu Arxiu i posar-la a l'abast d'historiadors i estudiosos i, a la vegada, per deixar constància escrita del treball fet al Museu Arxiu.

Es va concebre en dues vertents. La primera, destinada a incloure *estudis* d'arqueologia, art i història. La segona, per publicar una part de la documentació que guarda el Museu Arxiu.

De manera progressiva es millorà la impressió –els dotze primers números s'imprimiren amb multicopista– i s'amplià l'esquema inicial, amb incorporació de l'*editorial*, que expressa l'opinió de l'Equip del Museu Arxiu sobre temàtica professional i ciutadana, la secció d'*actualitat* i, a mesura que la institució anava formant l'important arxiu d'imatges, la secció *documentació fotogràfica*.

Avui, els *FULLS* són un important, i necessari, referent per a l'estudi de la història de la ciutat. I la seva publicació és prioritària per a l'Equip del Museu Arxiu, tot i les dificultats, especialment econòmiques, que l'edició comporta.

I, finalment, uns agraïments. En primer lloc als subscriptors. Després a les institucions i empreses que, a partir d'aquest número, fan publicitat als *Fulls*. I també a les diverses administracions que ens ajuden per a l'edició, tot i que pensem que aquests ajuts haurien de ser més importants. Subscriptors, publicitat i ajuts fan i faran possible la continuïtat de la revista.

ACTUALITAT

REPOSICIÓ D'UNA LÀPIDA DE LES SANTES

Làpida commemorativa de l'arribada a Mataró de les relíquies de les Santes.

(Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM)

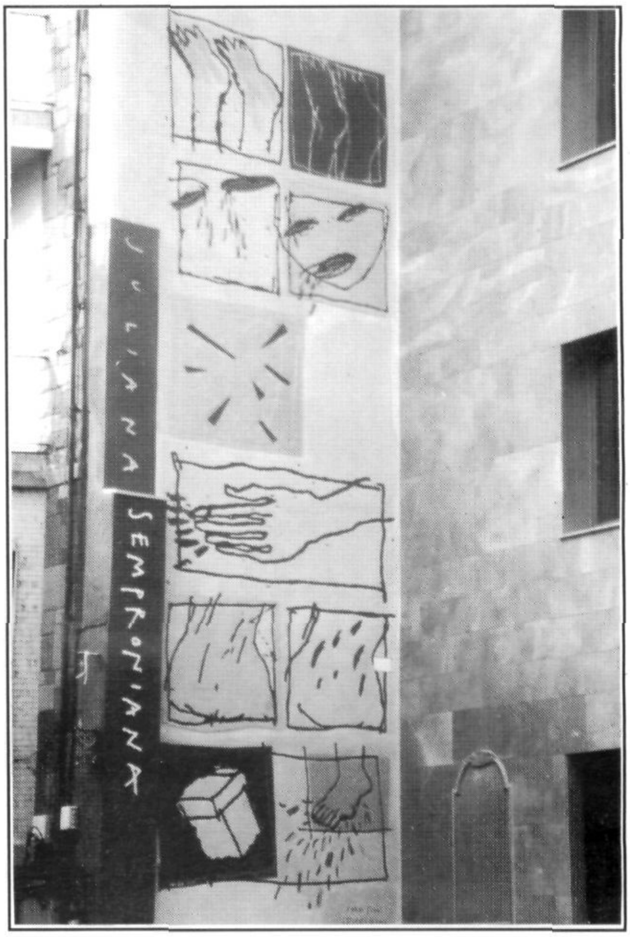

Esgrafiat de Jordi Cuyàs, realitzat per Estucats Alsina, de Mataró.

(Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM)

Aquests darrers dies hem estat testimonis de la reposició de la làpida commemorativa de l'arribada a la nostra ciutat, l'any 1772, de les relíquies insignes de les santes Juliana i Semproniana, les patrones de Mataró. Aquesta làpida figurava fins no fa pas gaire a la façana de la casa núm. 60 del carrer de Montserrat, cantonada amb el Camí Ral.

Cal dir, d'entrada, que aquest no era el lloc original de la referida làpida. En realitat, durant molts anys va ésser situada a la façana del mateix immoble, però a l'entrada que tenia pel Camí Ral. I el fet d'haver-la-hi posat no és altre que en arribar a Mataró, el 26 de juliol de 1772, les relíquies insignes de les santes Juliana i Semproniana, procedents del monestir de Sant Cugat del Vallès, acompanyades d'una solemne comitiva, abans d'entrar al centre urbà feren una estada a la susdita casa. El seu propietari, Francesc Font, orgullós d'haver tingut les relíquies acollides, féu esculpir una làpida relatant el fet, que va col·locar a la façana principal de la casa, la que donava al Camí Ral,[1] tros d'aquesta via que aleshores era anomenat carrer de la Mercè, i que fóra també conegut com a carrer de les Santes.

Així hi romangué fins a l'any 1906, quan amb motiu de la rectificació del tros final del carrer de Montserrat, es féu necessari d'expropiar i aterrar una part d'aquell immoble; el propietari s'obligà a deixar la làpida empotrada en la façana de la casa que donava al Camí Ral,[2] però en la seva subsegüent reconstrucció se li permeté d'adossar-la a la façana que donava al carrer de Montserrat.[3]

El text de la làpida és com segueix:

D.O.M.
S.S. V.V. et M.M.
Juliana, et Semproniana
Ab An. CCCIV ex Castro Octaviano
Vel Regio. S. Cucufatis Monasterio
jure, velut postliminii.
VII. Kal. Aug. An. MDCCLXXII.
in Patriam restituendis
Quod hic Sacrae earum Reliquiae
Fuerint hospitio exceptae
Priusquam somlemni pompa
Civitatem suam ingredirentur
Hujus fortunatae Domus herus
Hoc Monumentum posuit

Traduït al català, aquest text que comença amb la sabuda dedicació: «A Déu, el millor i el més gran», ve a dir que «les santes verges i màrtirs Juliana i Semproniana esperaven des de l'any 304,[4] a *castrum* [o castell] octavià[5] o reial monestir de Sant Cugat, tornar, a dreta llei com a postlimini,[6] a la pàtria. I com que, el dia 7 de les calendes d'agost [26 de juliol] de l'any 1772, abans que, amb solemne pompa, entressin a la seva ciutat, les seves sagrades relíquies foren acollides aquí en hospitalitat, l'amo d'aquesta afortunada casa erigí aquest recordatori.»

És, per tant, bo de remarcar que en les actuals obres de reforma la làpida en qüestió hagi estat reposada a la façana de la nova edificació que dóna al Camí Ral, i més encara per haver-la acompanyat d'uns esgrafiats de Jordi Cuyàs (estucat Alsina), per tal de tornar a recordar que en aquest indret feren estada les relíquies insignes de les santes Juliana i Semproniana quan, a finals de juliol de 1772, entraren solemnement a la nostra ciutat.

J.Ll (text) i R.S (trad. làpida)

NOTES

1.- Jaime Matas, *Memorias de la Patria, Martirio y Culto de las Bienaventuradas Virgines, y Martires Juliana y Semproniana* (Barcelona 1777), 46-47. També ho veurem publicat a José Mª Pellicer y Pagés, *Estudios Histórico-Arqueológicos sobre Iluro* (Mataró 1887), 332-333. Aquest autor lamenta que en esculpir la làpida hi haguessin introduït algunes variants. Però, en realitat, és que són bastants.

2.- Arxiu Municipal de Mataró (=AMM), Fom 14-014.

3.- AMM, AH, 1-4-6-66.

4.- Suposada data del seu martiri.

5.- Sobre l'emplaçament del *Castrum Octavianum* romà, s'hi bastí el monestir de Sant Cugat del Vallès.

6.- El postlimini és el dret que tenia el ciutadà romà a la reintegració dels seus drets quan tornava de l'exili o captivitat de guerra.

ELS PAPERS DE L'ARXIU DE LA GUERRA CIVIL DE SALAMANCA

El passat mes d'octubre de 2002 la Comissió de la Dignitat va organitzar una anada a Salamanca i un acte a la plaça del Rei de Barcelona, per tal de reclamar el retorn als seus legítims propietaris de tota la documentació requisada a Catalunya, amb finalitats repressives, per les autoritats franquistes després de la Guerra Civil.

Des del punt de vista tècnic, el criteri de la unitat dels arxius, invocat de manera perversa pel Govern de Madrid per tal de negar la devolució, fa inqüestionable la restitució de tots els fons requisats a les institucions, a les associacions, a les famílies, o a les persones que els havien originat. Però també hi ha arguments ètics que fan necessària la restitució de les coses mal adquirides. El dret de conquesta no és cap dret.

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria s'adhereix a la campanya promoguda per la Comissió de la Dignitat. I, a més, manifesta que considera que tot el patrimoni cultural espoliat, d'una o altra manera, sigui on sigui, ha d'ésser retornat al seu lloc d'origen.

NOTÍCIA DE DONATIUS

Durant el mes de desembre de 2002 ha ingressat al Museu Arxiu l'arxiu de l'advocat mataroní Jaume de Torres i Profitós, donat pels seus fills.

També ha ingressat al Museu Arxiu una tela de les santes Juliana i Semproniana, representades per les germanes Carme i Assumpció de Torres, obra de la pintora mataronina Emília de Torres.

Enric Graupera ha donat un conjunt de llibres i revistes per a la biblioteca.

I la Llibreria Rogés ha aportat documentació diversa per a l'arxiu.

Un episodi de la història de Mataró a cavall dels segles XV i XVI, la vila convertida, transitòriament, en seu de la Generalitat o Diputació del General de Catalunya, és presentat tot seguit per Roser Salicrú i Lluch.

MATARÓ, SEU DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA EN TEMPS DE PESTA (1494 i 1515)

A la Baixa Edat Mitjana, la Generalitat –o, per ser més correctes, la Diputació del General–[1] de Catalunya era una delegació permanent de les corts del Principat que s'encarregava de recaptar els donatius i impostos que aquestes acordaven.

Els diputats del General representaven els tres braços que componien les corts catalanes: l'eclesiàstic o dels càrrecs i ordes religiosos; el militar o de la noblesa; i el reial o de les ciutats, viles i llocs de patrimoni reial. Inicialment, els diputats del General o membres d'aquesta Diputació permanent eren elegits directament per les corts per ser els seus representants i exercir les tasques que tenien encomanades fins que no es tornés a convocar una nova cort, de manera que la durada de la seva comesa era desigual, perquè depenia dels anys que separessin una cort d'una altra. A més, les corts també podien elegir oïdors de comptes. Però no fou fins a la fi del segle XIV que s'establí definitivament que cada braç tingués un sol representant o diputat, mentre que, pel que fa als oïdors, la seva figura tampoc no quedà definitivament fixada fins a la cort de 1413.[2] Des de 1413, per tant, la Diputació quedà constituïda per tres diputats i tres oïdors, el mandat dels quals quedà acotat a tres anys –i, en conseqüència, desvinculat de les legislatures– també a partir d'aquesta data.

L'elecció de diputats i oïdors es féu per cooptació[3] fins a la darreria del segle XV, però el 1494, enmig d'acusacions de desgavell econòmic i de tràfic d'influències i en el marc de la seva política de redreç, Ferran II, amb voluntat de sanejar la institució, implantà un nou sistema d'elecció de diputats i oïdors: la insaculació o règim de sac i sort. En endavant, per tant, els diputats i oïdors de cada estament s'extragueren a l'atzar d'entre uns noms ja prèviament seleccionats o inscrits.[4]

La Generalitat de Catalunya o Diputació del General tenia la seva seu permanent a la ciutat de Barcelona, i allí havien de traslladar-se i fer residència, durant el trienni del seu mandat, els diputats i oïdors. Tanmateix, en casos de necessitat, com per exemple en ocasió dels brots de pesta que es declaraven periòdicament, per fugir de l'epidèmia i salvaguardar la pròpia vida i salut, el consistori es traslladava a altres indrets, on creia que podia tenir la sanitat garantida.

Si no disposava del consentiment exprés de la cort general, quan la Diputació sortia de Barcelona només podia fer residència en una ciutat o vila reial.[5] I com que, des del juliol de 1480, Mataró havia tornat a esdevenir, per segona i definitiva vegada, lloc de patrimoni reial,[6] la nostra vila tingué ocasió, tant el 1494 com el 1515, que

la pesta obligà el consistori a fugir de Barcelona, de convertir-se en refugi de diputats i oïdors i d'esdevenir transitòriament seu de la Generalitat de Catalunya.

1494: MATARÓ, SEU DE LA PRIMERA ELECCIÓ DE DIPUTATS AMB EL NOU SISTEMA INSACULATORI

Mataró pot presumir, fins i tot, d'haver estat la seu de la inauguració de les eleccions de diputats i oïdors del General amb el nou sistema insaculatori instaurat el 1494.

A causa de l'epidèmia que escometia Barcelona almenys des del 13 de juny de 1494 –data a partir de la qual els consellers barcelonins havien considerat convenient que es comencés a fer a la ciutat la cerca de la pesta[7]–, el dia 4 de juliol els diputats del General del trienni de 1491-1494, que eren a punt d'acabar el seu mandat, decidiren que, per fugir de les mortaldats de la capital, traslladarien el consistori a la vila de Mataró.[8] I, des de l'endemà mateix, ja començaren a anar-s'hi desplaçant diversos oficials de la institució.

Els mandats de diputats i oïdors s'iniciaven sempre el dia 1 d'agost, data en la qual havien de prendre possessió del càrrec i prestar jurament, però la seva elecció es feia el 22 de juliol, dia de Santa Magdalena.

En regular el nou sistema insaculatori, havia quedat establert que a aquella primera extracció de diputats i oïdors havien d'assistir-hi com a testimonis almenys deu persones de cada estament.[9] Per tant, un cop el consistori s'hagué instal·lat a Mataró, calgué convocar els testimonis a la vila, bé que els diputats estaven convençuts que l'única dificultat de fer l'elecció a Mataró seria poder arribar-hi a congregar un nombre suficient de testimonis eclesiàstics.[10] Probablement per això, a l'extracció, hi assistiren, finalment, Nicolau Lleu, vicari parroquial de Santa Maria de Mataró i beneficiat a Santa Maria del Mar;[11] Joan Pla, prevere, també vicari de Mataró; Gabriel Lleopard, vicari parroquial de Sant Julià d'Argentona; i Gabriel Roís, rector de Sant Andreu de Llavaneres.[12]

D'altra banda, calgué fer portar a Mataró el bací, la cera, les tovalles, el pergamí i totes les altres coses necessàries per a l'acte;[13] però, en canvi, els diputats i oïdors sortints no volgueren que, com era habitual, s'oferissin confits als assistents, perquè, com que la Generalitat es trobava en ple redreç, creien que valia més estalviar i destinar la despesa a altres usos.[14]

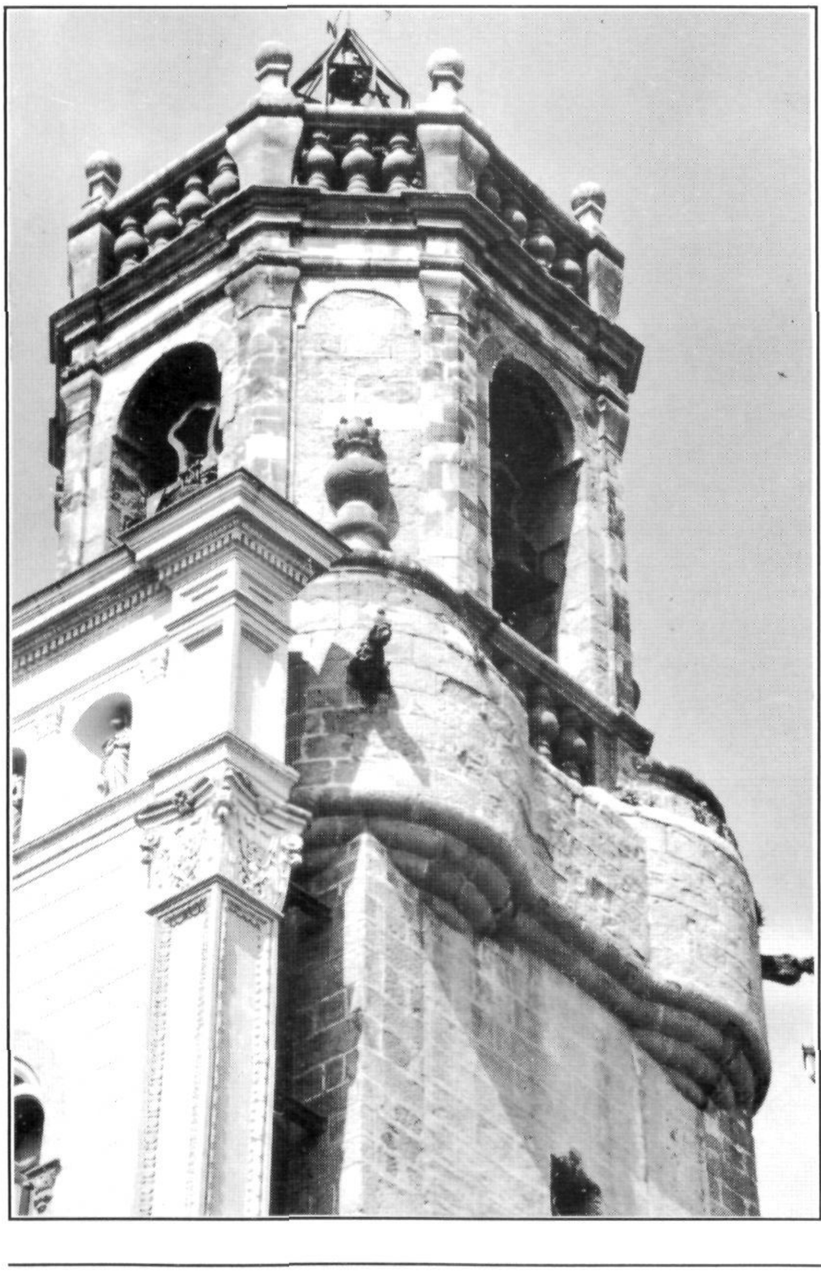

Part més baixa del campanar de Santa Maria, amb les gàrgoles. Edificada a mitjan segle XV, és possiblement l'única part d'un edifici d'aquella època que es conserva a Mataró.

Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM.

Creu de terme, a la cruïlla del Camí Ral amb la Rambla (1562), tal com era a la fi del segle XIX, amb una font a la part inferior.

Fotografia Josep Vinardell. MASMM. Arxiu d'Imatges.

A Mataró, els diputats i oïdors es congregaren i instal·laren en una casa del boter mataroní Jaume Feu[15] i, el dia de Santa Magdalena, l'extracció també es féu a casa seva. Segons els *Dietaris de la Generalitat*, era «una casa d'en Feu, boter, qui sta devant la riera», i «fon molt honradament enramada, axí dins com defora, e envelada que paragué als qui vengueren per testimonis, qui foren molt honrades persones e en gran nombre, tant bé que prengueren a maravella lo artifici de dita enramada».[16]

Els beneficiaris d'aquella primera extracció de diputats per insaculació foren el canonge i sagristà major de la seu de Girona Pere Terrades, el donzell de Perpinyà Miquel d'Oms i el ciutadà de Barcelona Francí Guerau de Vallseca, mentre que els oïdors foren el canonge de Vic i beneficiat de la seu de Barcelona Sebastià Sala, el cavaller habitant de Girona Joan Bertran, i el burgès de Puigcerdà Guillem Pere.

Tanmateix, el canonge Terrades ni tan sols arribà a prendre possessió del càrrec, perquè només sis dies després de la seva elecció, el 28 de juliol de 1494, va morir, a Girona, víctima de la pesta. La notícia arribà a Mataró el dia 30,[17] i l'endemà, 31 de juliol, havent dinat, després de convocar a corre-cuita tots els testimonis possibles i havent procedit primer a insacular alguns noms nous en substitució d'altres diversos difunts, ja fou extret el seu substitut, Francí Vicenç, canonge i prior de Tarragona, a qui la nova fou comunicada aquella mateixa tarda.[18] Això impedí que, l'endemà, 1 d'agost, a diferència dels seus dos condiputats i dels tres oïdors, Vicenç no pogués ser encara a Mataró per jurar i prendre possessió del càrrec.

Després d'haver jurat i pres possessió, els membres del nou consistori decidiren que, des de l'1 de setembre, es traslladarien a Vic, perquè Mataró havia deixat de ser un lloc segur. En els veïnats propers a la vila ja hi havia hagut alguns morts de pestilència, que havien estat inhumats al cementiri de l'església parroquial i, a més a més, els membres del consistori consideraven que la tan contínua i quotidiana comunicació que els mataronins tenien amb Barcelona constituïa un perill per a la sanitat de la vila. Per contra, opinaven que Vic era un lloc resguardat i, a més a més, s'hi havien dictat unes ordinacions que els semblaven molt adequades per salvaguardar-lo.

Inicialment, a Francí Vicenç li digueren que li donaven una setmana de temps, fins al 7 d'agost, perquè arribés a Mataró per prestar-hi jurament, tot indicant-li que, altrament, hauria d'esperar-se a fer-ho fins a l'1 de setembre, ja a Vic.[19] Tanmateix, al capdavall anaren allargant l'espera, primer fins al 12 i després fins al 16 d'agost, mentre decidien que a Vic no s'hi reunirien fins al 10 de setembre. Però Francí Vicenç ja arribà a Mataró el dia 13,

Finestres de la casa Fradera –a l'origen casal de la família Llorell–, a la plaça Gran. Tot i que la façana va ésser transformada el 1852, les finestres pertanyen a l'edifici primitiu (1545). Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM. Arxiu d'Imatges.

entre les cinc i les sis de la tarda. Els altres dos diputats i els tres oïdors sortiren a rebre'l fora ciutat, «sens emperò insígnies algunes», i l'acompanyaren fins a la casa del consistori, on tot seguit jurà com a diputat.[20]

Els diputats militar i reial i els tres oïdors marxaren de Mataró, «per anar a llurs cases per causa de la mutació del consistori a Vich», el 16 d'agost, i el diputat eclesiàstic ho féu l'endemà, dia 17, el mateix dia que «acabà o se dexà, mossèn Ballot,[21] dir les misses dels deputats»,[22] és a dir, les misses que se celebraven diàriament allí on residia la Diputació del General.

Un cop instal·lats a Vic, els diputats s'adonaren que, en deixar Mataró, s'hi havien oblidat «la squella e les tenalles d'argent», de manera que, el 12 de setembre, hi hagueren d'enviar un correu perquè ho passés a recollir.[23]

Després, el consistori residí a Vic fins al 9 de febrer de 1495, data de la seva primera entrada a Barcelona, bé que, a la capital catalana, la cerca de la pesta ja hi havia estat suspesa molt abans, l'octubre de 1494.

1507: MATARÓ, POSSIBLE DESTINACIÓ DE LA DIPUTACIÓ DURANT EL TRIENNI DE L'ARDIACA DESPLÀ

Encara que la Diputació del General no es tornés a establir a Mataró fins a l'estiu de 1515, el 1507 el nom de la vila tornà a sonar com a possible destinació de diputats i oïdors.

Anteriorment, el 1501, a Catalunya, s'hi havia tornat a declarar una epidèmia, arran de la qual el *Manual de novells ardits* registra la cerca de la pesta a Barcelona des del 4 de maig. De fet, adduint que a la ciutat ja feia dies que hi havia morts, fou precisament aquell mateix dia que la Diputació del General decidí que abandonaria la capital catalana.

Aquest cop, la destinació elegida fou la vila de Montblanc. Però, un cop allí, els diputats s'adonaren que Montblanc pertanyia a la duquessa Joana de Castella i Aragó, Joana la Boja, i no pas al rei Ferran, de manera que, com que, segons ja hem dit, només podien fer residència en una ciutat o vila reial, decidiren encaminar-se cap a Lleida. Després, com que, a la darreria d'octubre, mentre a Barcelona la mortaldat ja començava a retrocedir,

es produïren les primeres morts a Lleida, es traslladaren a Vilafranca del Penedès, posteriorment a Terrassa i, finalment, reprengueren les sessions a Barcelona el 15 de gener de 1502.[24]

Altra vegada, durant l'any 1507, mentre era diputat eclesiàstic l'ardiaca Lluís Desplà, fill del senyor de la casa d'Alella, futur rector de la seva església parroquial i rector, també, d'altres parròquies del Maresme com Argentona i Vilassar,[25] els diputats hagueren de tornar a abandonar Barcelona perquè s'hi declarà una nova epidèmia de pesta.

Les morts s'havien iniciat durant la segona quinzena de febrer i l'1 de març, després que el lloctinent reial ja hagués traslladat l'Audiència a Vilafranca del Penedès i advertint que, segons la relació de la cerca de la pesta, a la ciutat comtal les defuncions ja havien assolit la xifra d'una catorzena diària, els diputats decidiren convocar el consistori a Alella tria indubtablement influïda per les vinculacions personals de l'ardiaca Desplà, que s'hi retirà diverses vegades, fent-hi breus estades, mentre fou diputat eclesiàstic– el dia 2 de maig següent. Tanmateix, preveieren que, si aleshores Alella no era lloc sa, es traslladarien, depenent de la bona sanitat respectiva, a Mataró o a Sabadell, i que si tots dos llocs estaven infectats es trobarien al veïnat de Vilapicina de Sant Andreu de Palomar per decidir on es mudaven.[26]

Finalment, pogueren reunir-se a Alella, però, el 4 de maig, després de constatar que cap dels llocs assenyalats no era lliure de pestilència i que a *Catalunya hi havia molts pocs llocs reials que no* estiguessin contaminats, però també que al diputat militar Guillem Pere Durall, cavaller, se li havien mort, a casa, un fill, una filla i un mestre i, arran d'això, no trobarien cap lloc amb bona sanitat que volgués acollir-los mentre Durall no hagués estat durant un temps raonable en un lloc sa per purgar tota sospita, decidiren que cadascú es buscaria pel seu compte un lloc no empestat per habitar, i que no tornarien a reunir-se fins al primer de juliol, a Alella, a Mataró,[27] a Sabadell o a Sant Cugat del Vallès.[28]

Finalment, després de passar per Sant Cugat i per Sant Jeroni de la Vall d'Hebron, a mitjan juliol de 1507 la Diputació del General s'acabà instal·lant a Manresa, al monestir de frares predicadors. I, després que s'hi hagués restituït la sanitat, el consistori tornà a reunir-se a Barcelona a partir de la darreria d'agost de 1507,[29] bé que el municipi ja hagués posat fi a la cerca de la pesta un mes i mig abans, el 17 de juliol.

1515: NOVA ESTADA A MATARÓ PER AL NOMENAMENT DE DIPUTATS LOCALS

El trienni de 1512-1515 es cloqué, tal com ja ho havia fet el de 1491-1494, marcat una altra vegada pel signe de la pesta.

A Barcelona, la cerca s'hi havia iniciat a la primeria de juny de 1515, i el dia 18 els diputats del General ja asseguraven que els morts assolien la xifra de catorze diaris i que el governador i el Reial Consell ja feia uns dies que s'havien traslladat a Manresa.

Com que, el 22 de juliol, dia de Santa Magdalena, pertocava fer nova extracció i els diputats i oïdors sortints eren del parer que havien de ser els seus substituts els qui havien de decidir on creien més oportú traslladar el consistori, ells només acordaren retirar-se provisionalment a Horta, «perquè los demés d'ells tenien llurs torres e cases en dit loch» i, de moment, no hi havia arribat la pesta. Quedaren que s'hi trobarien el 15 de juliol i que el dia 22 s'hi faria l'extracció. Però que si, aleshores, s'hi havia estès la pesta, es reunirien al monestir de Sant Jeroni de la Murtra o, si no, a Badalona. Finalment, però, l'extracció de diputats i oïdors es pogué dur a terme a Horta, a casa del ciutadà de Barcelona Joan Sabastida.[30]

Per contra, els diputats i oïdors extrets (Bernat de Santdionis, donzell de Girona; Lluís Canta, burgès de Perpinyà; Pere Santceloni, canonge de Girona, i Galceran Llull, ciutadà honrat de Barcelona; el diputat eclesiàstic, Esteve de Garret, *ardiaca de Tortosa, i Guerau Toralla, donzell de la* vegueria de Balaguer, no hi anaren a prendre possessió del càrrec) a Horta s'hi sentiren «ab molt destent e incomoditat, com assí hajam star uns molt apartats dels altres, e no sens recel, car les persones de aquesta parròquia cada dia van e vénen de Barcelona». Per això, el 4 d'agost decidiren que es trobarien a Mataró del 8 al 15 d'agost, per esperar que Garret hi anés a jurar i per fer-hi l'elecció dels diputats locals,[31] cosa per a la qual disposaven de quinze dies des de l'inici del seu mandat, és a dir, que podien fer fins al 15 d'agost. Després, si Mataró continuava essent vila sana, s'hi tornarien a reunir el 15 de setembre, però si ja no ho era quedarien emplaçats quatre dies més tard a Girona, o sis dies després a Sant Feliu de Guíxols.[32]

El mateix dia que ho acordaren, el 4 d'agost, ja notificaren al batlle i als jurats de Mataró la seva decisió de mudar-hi el consistori, tot encarregant-los que els designessin posades però advertint-los que els serien degudament pagades.[33]

Un cop reunits a Mataró, puix que l'ardiaca Garret no hi arribava, els diputats i oïdors presents, després d'informar-se amb els assessors del General i de consultar els capítols de cort que feien referència a l'elecció dels diputats locals, veient que s'esgotava el termini, decidiren procedir a l'elecció sense ell el dia 14 d'agost. De fet, per evitar la paràlisi institucional de la Diputació, els capítols de cort ja preveien que, mentre algun dels diputats encara no havia jurat, els altres membres del consistori podien exercir-ne les funcions, encara que no hi fossin representats tots tres estaments. En aquest cas, a la vila de Mataró aleshores només hi havia el diputat reial, Lluís Canta, perquè el militar, Santdionís, que estava malalt, havia hagut de quedar-se a Barcelona, encara que, almenys, havia pogut donar el seu consentiment a l'elecció; i, pel que fa al braç eclesiàstic, l'oïdor Pere Santceloni actuà de suplent de Garret.[34]

Just l'endemà de l'elecció dels diputats locals, el 15 d'agost, la data límit que havien donat a Garret perquè fos a Mataró per prendre possessió de l'ofici, a les quatre de la tarda, reberen un correu seu que avisava de la seva imminent arribada. Però li contestaren que, aleshores, ja havien elegit els diputats locals, i que, com hem indicat més amunt, el consistori quedava ajornat fins al 15 de setembre. Que, per tant, ja no calia que anés a Mataró i que, pel que feia al seu jurament, l'escrivà major del General seria a Sant Boi i hi tindria a punt tot el que calgués per a la seva presa de possessió, i també li tindria preparada posada. En darrer terme, li anunciaren que, com que havien sabut que ell hauria volgut que el diputat local de Tortosa fos Esteve Curtó, l'havien nomenat en deferència seva.[35]

El 15 de setembre de 1515, en efecte, les sessions de la Diputació del General foren represes a Mataró, i aquell mateix dia «comensà dir la missa en Materó, als senyors deputats, mossèn Gabriel Roviz, al qual ne donaren càrrech»,[36] és a dir, el rector de Llavaneres que, el 1494, ja havia assistit com a testimoni eclesiàstic, a Mataró, a la primera extracció de diputats i oïdors.[37]

El consistori romangué a Mataró fins que s'hi produïren les primeres morts de pesta, durant la segona quinzena d'octubre. Aleshores calgué, per tant, traslladar-lo urgentment, i com que els diputats consideraren que Barcelona encara no era lloc prou sa, decidiren que, a partir del 29 d'octubre, anirien a residir a Sant Cugat del Vallès.[38] De tota manera, a la capital catalana la cerca de la pesta ja hi havia estat suspesa el 28 de setembre. Però com que, aleshores, a Lleida hi havia cort i podia ser que algun dels diputats o oïdors hagués d'anar-hi, volgueren assegurar-se que l'entrada no els seria prohibida al·legant que venien d'un lloc infectat, i per això consideraren que era millor ajornar l'entrada a Barcelona i estar-se a Sant Cugat.

A Mataró, les misses dels diputats s'hi digueren fins al dia 21 d'octubre.[39] Des del 15 de setembre i fins aleshores, se'n digueren trenta-set, que foren degudament pagades a mossèn Roís i a Miquel Blanc, un prevere que degué ajudar-lo o substituir-lo en alguna ocasió. La Diputació del General els pagà de caritat 1 sou 1 diner per missa, quantitat que ja comprenia el preu de les candeles.[40] De la mateixa manera, l'agost de 1516 la Generalitat també donà ordre de pagar 33 sous a l'especier de Mataró, de qui desconeixem el nom, que havia abastit diputats i oïdors mentre s'havien estat a la vila.[41]

El consistori romangué a Sant Cugat fins al 19 de desembre, quan diputats i oïdors decidiren que suspenien les sessions i que les reprendrien, ja a Barcelona, el 10 de gener de 1516. D'aquesta manera, en l'endemig, cadascú podria anar a passar les festes de Nadal a casa seva, amb els seus, i, a més a més, els diputats i oïdors que no eren de Barcelona o que no hi tenien casa disposarien de temps suficient per buscar-n'hi. Tanmateix, acordaren que, si mentre durava la pròrroga a la ciutat comtal es revifava l'epidèmia, es tornarien a retrobar a Sant Cugat per decidir què feien.[42] Però ja no fou necessari.

* * *

Un seguiment dels primers volums dels *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*[43] permet constatar que, almenys fins a la primeria del segle XVII, 1494 i 1515 són les dues úniques ocasions en què la Diputació del General s'instal·là a Mataró i, per tant, que són les dues úniques vegades que Mataró ha estat seu, encara que provisional i transitòria, de la Generalitat de Catalunya.

Roser Salicrú i Lluch

NOTES

1.- Encara que sigui habitual i s'hagi generalitzat l'ús del terme Generalitat per designar la Diputació del General, el General o la Generalitat de Catalunya era, pròpiament, com indica el terme, tot el conjunt dels súbdits del Principat, que quedava representat pels braços reunits en les corts generals, mentre que la Diputació era només una delegació o representació permanent de les corts.

2.- Tot i que els oïdors mantingueren en exclusiva les funcions originals que denota la seva denominació, a l'època que ens ocupa, a cavall dels segles XV i XVI, a la pràctica havien quedat equiparats, a gairebé tots els efectes, als seus companys diputats. Víctor Ferro, a *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Eumo (Vic 1987), p. 263, ja havia indicat que, a la primeria del segle XVI, aquest procés d'assimilació de diputats i oïdors semblava complet, i així ho confirma l'estudi del període 1494-1518 que jo mateixa he realitzat per a l'obra *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents*, volum I (1359-1518), Enciclopèdia Catalana (Barcelona, 2003), pp. 233-288, que és a la base de la recerca que m'ha permès elaborar aquest article.

3.- És a dir, que els diputats i oïdors que deixaven el càrrec designaven els seus successors.

4.- Les ordinacions que regiren el sistema insaculatori d'elecció de diputats i oïdors del General des del trienni que s'inicià l'1 d'agost de 1494 foren aprovades el 4 de novembre de 1493, en el marc de la cort general del Principat de Catalunya congregada al monestir de Santa Anna de Barcelona, per una comissió de cinquanta-quatre persones, que era formada per divuit membres de cada estament. A més a més, cadascuna d'aquestes tres divuitenes procedí a insacular o a nominar i inscriure, sense límit de nombre, per a diputats i per a oïdors de comptes, totes les persones del propi estament que cregué convenient. En endavant, serien els diputats i oïdors de cada trienni els qui, havent tingut coneixement de la defunció d'algun dels insaculats, haurien de procedir a inscriure'n els substituts.

5.- Podeu veure-ho ben exemplificat al segon apartat d'aquest article, arran de la inadvertència, el 1501, que Montblanc no era vila reial.

6.- Escapant del jou del «darrer feudal», Pere Joan Ferrer, a qui Joan II havia lliurat Mataró i altres viles del Maresme per compensar-lo del seu suport durant la guerra civil catalana, i per castigar els habitants d'aquests llocs per haver lluitat en contra seva. Per a una síntesi de totes les vicissituds que conduïren a la reintegració de Mataró a la corona, remeto a ROSER SALICRÚ I LLUCH, *Mataró, carrer de Barcelona. Els privilegis reials de 1419, 1424 i 1480 i la concòrdia amb Barcelona de 1481* (text de la conferència pronunciada el 30 de novembre de 1999 al saló de plens de l'Ajuntament de Mataró), Ajuntament de Mataró (Mataró 2000), on recullo la bibliografia bàsica, o a JOAQUIM LLOVET, *Mataró, dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Caixa Laietana (Mataró 2000), pp. 69-96.

7.- És a dir, el reconeixement i control o còmput del nombre de defuncions que es produïen diàriament. Tant per a aquesta ocasió com per a les altres que, en endavant, faré esment de la cerca de la pesta, remeto des d'ara al *Manual de novells ardits, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloni*, III (Barcelona 1894).

8.- *Dietaris de la Generalitat de Catalunya, 1411-1714*, Volum I. Anys 1411 a 1539 (Barcelona 1994), p. 276.

9.- En les eleccions successives, haurien de ser només tres per braç.

10.- Arxiu de la Corona d'Aragó (=ACA), Generalitat (=G), N-715, ff. 8r-v, 9v-10r, 10v, 11v, 11r-v, 11v.

11.- Segons la visita pastoral d'Enric de Cardona, el 1508 Nicolau Lleu, de la diòcesi de Mallorca, era qui servia la parròquia de Mataró, amb llicència del vicari general, arran de la residència a Roma del rector; vegeu-ho a LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró. La parròquia. El temple*, I (Mataró 1968), p. 125.

12.- ACA, G, G-80-2. El 1508, durant la visita pastoral d'Enric de Cardona, el prevere 'Gabriel Rohis' apareix com a beneficiat de l'altar de Sant Esteve a Santa Maria de Mataró (FERRER I CLARIANA, *Santa Maria*, I, p. 133).

13.- Per procedir a les extraccions de diputats i oïdors, calia fer un rodolí de cera amb el nom de cadascun dels insaculats que havia de concórrer a l'elecció. Després, els rodolins havien d'anar essent dipositats, separadament per cada estament i per cada càrrec, de primer en un bací d'aigua i, posteriorment, en un bací d'argent, d'on un fadrí de menys de nou anys n'extreia el nom de l'afortunat.

14- ACA, G, N-715, f. 9r-v.

15.- ACA, G, G-80-2.

16.- *Dietaris de la Generalitat*, I, p. 276.

17.- *Ibidem*, p. 277.

18.- ACA, G, N-715, 25r-v, i N-716, f. 2r-v; a més del rector de Llavaneres, del vicari d'Argentona i del vicari Lleu de Mataró, en aquesta ocasió també assistí a l'extracció, com a testimoni, el prior de Clarà, Bartomeu Palmer.

19.- ACA, G, N-716, f. 2r-v.

20.- ACA, G, N-716, f. 8r-v; *Dietaris de la Generalitat*, I, p. 278.

21.- Probablement aquest «mossèn Ballot» no era altre que el prevere mataroní Vicenç Ballot que, segons la visita pastoral d'Enric de Cardona, el 1508 servia tant la capellania de Sant Esteve com el benifet de l'altar de Sant Joan de l'església parroquial de Mataró perquè el seu titular residia a Barcelona; vegeu FERRER I CLARIANA, *Santa Maria*, I, pp. 54, 134 i 135.

22.- *Dietaris de la Generalitat*, I, p. 278.

23.- ACA, G, N-716, f. 22v.

24.- ACA, G, N-118, ff. 24v, 25r-26r, 32v-33r (2a. numeració); *Dietaris de la Generalitat*, I, pp. 299-302.

25.- Sobre Lluís Desplà i d'Oms, a banda de la biografia d'imminent aparició a la *Història de la Generalitat*, I, vegeu, bàsicament, AGUSTÍ DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història*, Curial (Barcelona 1973-1975), I, pp. 230-

231 i 403-410, III, pp. 9-10; pel que fa a la família Desplà i a la seva vinculació a Alella, podeu trobar-ne diverses informacions a LLUÍS GALERA ISERN, SALVADOR ARTÉS LLOVET, *Notes històriques de la parròquia de Sant Feliu d'Alella segons dades de l'arxiu parroquial i altres fonts, amb un estudi sobre els orígens de la població*, Publicacions de la Parròquia (Alella 1959).

26.- ACA, G, N-120, f. 33r-v (1a numeració); *Dietaris de la Generalitat*, I, p. 317.

27.- Així segons els *Dietaris de la Generalitat*, I, p. 317, bé que a les fonts arxivístiques únicament hi he trobat referència genèrica a 'algun lloc sa del Maresme'.

28.- ACA, G, N-120, ff. 35v-37v, 37v-38v (1a. numeració); *Dietaris de la Generalitat*, I, p. 317.

29.- ACA, G, N-121, ff. 39r, 41r, 41v (1a numeració); *Dietaris de la Generalitat*, I, pp. 318-319.

30.- ACA, G, N-121, ff. 153v-154r, 154v-155v (1a numeració).

31.- A efectes del General de Catalunya, Catalunya estava subdividida en diverses diputacions locals que tenien al capdavant un diputat local que era elegit, cada trienni, quan es renovava el consistori, pels diputats i oïdors entrants.

32.- ACA, G, N-121, ff. 1r-2r (2a numeració).

33.- ACA, G, N-734, f. 2r.

34.- ACA, G, N-121, ff. 3r-7v (2a numeració). Aleshores, a més del diputat eclesiàstic, l'oïdor militar, Guerau Toralla, tampoc no havia fet encara acte de presència ni jurat; ho féu fins i tot més tard que Garret, el 5 de setembre (*Dietaris de la Generalitat*, I, p. 338).

35.- ACA, G, N-734, f. 22r-v; *Dietaris de la Generalitat*, I, p. 338. Garret jurà, finalment, el 26 d'agost.

36.- *Dietaris de la Generalitat*, I, p. 338.

37.- Vegeu-ho al text corresponent a la nota 12.

38.- ACA, G, N-121, f. 13r (2a numeració).

39.- ACA, G, N-121, ff. 13r i 15r (2a numeració); *Dietaris de la Generalitat*, vol. I, p. 339.

40.- ACA, G, N-121, f. 15r (2a numeració).

41.- ACA, G, N-121, f. 40r (2a numeració).

42.- ACA, G, N-121, f. 17r-v (2a numeració).

43.- *Dietaris de la Generalitat*, Volum I. Anys 1411 a 1539 (Barcelona 1994), Volum II. Anys 1539 a 1578 (Barcelona 1994) i Volum III. Anys 1578 a 1611 (Barcelona 1996).

El nostre col·laborador dóna la notícia d'un nou plat decorat amb l'escut de Mataró, existent al Museu de Cardedeu, alhora que en descriu d'altres també amb el mateix escut, sortits dels obradors dels ollers o gerrers mataronins de la dinovena centúria.

UN NOU PLAT DEL SEGLE XIX AMB L'ESCUT DE MATARÓ

Es troba al Museu Arxiu Tomàs Balvey de Cardedeu. Es tracta d'una peça de ceràmica vernissada, de fons ocre, amb l'escut de Mataró al seu centre i la inscripció «Fa. de Atzet. Mataró» (Figs. 1 i 2).

Aquest plat pertany, doncs, a la producció del terrissaire local Joan Atzet i Tobella, oriünd d'Igualada (1826), que es casà a Mataró amb Eulàlia Salamó l'any 1855. El 1882 era encara actiu a la ciutat, amb un obrador al carrer de Sant Joaquim, segons figura al padró de la contribució industrial de l'exercici de 1881-1882.[1] Va morir a Mataró l'any 1884, on encara es troben descendents seus.

El plat en qüestió ens dóna peu a reproduir una sèrie de plats de ceràmica mataronins,

Fig. 1. Plat del Museu de Cardedeu. (Foto X. Llovet).

Fig. 2. Detall de l'escut de Mataró i la marca del terrisser. (Foto X. Llovet).

Fig. 3. Plat amb l'escut de Mataró sobre fons ocre; dibuix resseguit per un puntejat.
(Col·lecció Antoni Marfà i Serra de Mataró. Foto Masachs).

Fig. 4. Plat amb l'escut de Mataró sobre fons ocre.
(Museu de Mataró. Foto Miquel Sala).

pertanyents al segle XIX, que tenen de comú l'escut de la nostra ciutat com a element principal (Figs. 3, 4 i 5). En tots els casos, s'hi representen les armes tradicionals: escut partit; al primer, quatre pals; al segon, una mà sortint del flanc sinistre empunyant un ram de mata; alguns van timbrats per una corona i ornats amb palmes o rames. Els dibuixos són fets sobre el fang tendre, sense cap pretensió artística –ni de disseny, com ara en diríem–, sinó simplement amb la intenció de representar l'escut de Mataró, com a indicatiu del lloc d'origen del mestre o de l'obrador on es produïen.

Aprofitem l'ocasió per documentar dos altres plats de ceràmica mataronins, encara que no portin l'escut de la ciutat.

L'un (Fig. 6) pot correspondre a Sagimon Sibina i Rabassa, nascut a Palautordera (?-1862), amb un forn al carrer de Montserrat, o al seu fill Pau Sibina i Cortada, de Mataró (1815-1875), que des del 1851 ja portava el forn del seu pare pel seu propi compte i risc;[2] el seu fill i hereu Jacint, també era gerrer.[3]

Fig. 5. Plat amb l'escut de Mataró sobre ceràmica vermella.
(Col·lecció Joan Cabot Estarelles de Palma de Mallorca).

Fig. 6. Plat amb la inscripció «Fª de Sivina. Mataró».
(Col·lecció Antoni Marfà i Serra de Mataró. Foto Miquel Sala).

Fig. 7. Plat amb la inscripció «Fª de Fèlix Llobet. Mataró. Calle de Sn. Joaquin N.17».
(Col·lecció Joan Cabot Estarelles de Palma de Mallorca).

L'altre plat (Fig. 7) pertany a Fèlix Llovet i Seda (1792-1848), casat amb Rosa Casas i Dou, amb un obrador al carrer de Sant Joaquim, aleshores també conegut per carrer de l'Arpa.[4] El seu pare, Jaume Llobet i Cuyàs (1765?-1817), casat amb Francesca Seda, havia estat igualment gerrer, al carrer de Sant Josep fora muralla.[5] El padrí de Fèlix Llovet, fou precisament el seu oncle Fèlix Seda i Albareda (1762-1822), pertanyent a una altra coneguda família de gerrers de Mataró que ja venien del segle XVIII.

Cal dir, finalment, que a mitjan segle XIX la producció de ceràmica local constituïa un bon rengló econòmic de la ciutat. L'argila abundant a la comarca i el bosc proper d'on sortien les feixines de llenya per als forns, facilitaven aquesta activitat. A vegades, també es topava amb dificultats, com la limitació emanada de les Corts l'any 1822 de la venda de plom, metall que era necessari per a la fabricació dels vernissos.[6]

El padró del Subsidio Industrial y del Comercio de 1842 assenyala un total d'onze terrissers a Mataró. Són els següents: al carrer de Sant Josep dintre muralla, Joaquim Capell; al mateix carrer fora muralla, Josep Seda i Rovira, Fèlix Llovet, Josep Seda i Borrell; al d'Argentona, fora muralla, Francesc Pujol, Jaume Llobet, Jaume Llobet i Sabatés; al carrer de Montserrat, Sagimon Sibina; al de Santa Teresa, Josep Bigay; a la Muralla de Sant Llorenç, Jaume Lloveras; a l'Havana, Francesc Patrici.[7] Tots ells també figuren a les notes que, potser amb pocs anys de diferència, va recollir l'escolapi pare Josep Rius, per la informació a trametre a Pascual Madoz per al seu conegut *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar* (1848-1850). Per aquestes mateixes notes sabem que hi havia a Mataró 13 terrissaires, que en total donaven feina a cinquanta-tres treballadors i que trametien la producció a Barcelona i altres ciutats catalanes, a Saragossa, València, Galícia, i també a l'Havana, Montevideo, Buenos Aires i altres punts d'Amèrica.[8]

Joaquim Llovet

NOTES

1.- FRANCESC COSTA, *Arxiu d'Indústria* (Mataró 1988), s.p.

2.- Arxiu Històric Comarcal de Mataró (=AHCM), notari Desideri Recoder i Lladó, 27 març 1862.

3.- Remarquem que al padró de la contribució industrial de 1881-1882, que abans hem citat, el forn encara va al nom de Pau Sibina, potser per inèrcia administrativa.

4.- Consignem que en el seu testament, Rosa Casas va deixar al seu fill Fèlix «las santas Juliana y Semproniana de barro que estan sobre la cómoda». Eren fetes per algun dels Llobet, terrissers? (AHCM, AN, notari Desideri Recoder, 6 març 1862).

5.- En morir, a l'inventari preceptiu aixecat per la seva vídua, hi figura la casa, amb hort o eixida i «l'obrador de trevallar y forn petit de coure obra al detràs de ella»; a la cuina, hi tenien «una roda de trevallar de gerrer usada y una pedra per picar bernís». El mateix inventari dóna testimoniatge d'una de les entrades dels francesos a Mataró durant la guerra napoleònica, en incloure dues caixes de fusta velles, amb l'observació d'«espatlladas per los francesos» (AHCM, ANM, notari Francesc Fins i Colomer, 20 maig 1817).

6.- Arxiu Municipal de Mataró (=AMM), Acords, 3 febrer 1823.

7.- AMM, AH, Repartos, núm. 239.

8.- Biblioteca Popular. Caixa Laietana. Col·lecció Mataró-Maresme, lligall del pare Josep Rius, escolapi (reprografia), núm. 41b.

L'estudi d'una litografia que il·lustra al·legòricament l'entrada dels francesos a Mataró l'any 1808, inclosa en una monografia publicada el 1861, de la qual es coneixen dues variants, i l'examen dels escuts provinents de l'antic portal de Barcelona de la muralla mataronina, permeten de fer una nova interpretació de com podia haver estat el portal i del possible origen del malnom de «caps de bou» de la gent de Mataró.

NOTES SOBRE EL PORTAL DE BARCELONA DE LA MURALLA MATARONINA DEL SEGLE XVI I SOBRE L'ORIGEN DEL NOM DE CAPS DE BOU APLICAT A LA GENT DE MATARÓ

ANÀLISI D'UNES LITOGRAFIES DEL 1861 QUE IL·LUSTREN L'ENTRADA DELS FRANCESOS A MATARÓ L'ANY 1808

El dia 16 de juny de 1808, diada del Corpus, una columna francesa comanada pel general Lechi, procedent de Barcelona, després d'haver superat una primera línia de defensa muntada pels mataronins a Montgat i després d'haver saquejat el Masnou, Premià i Vilassar, ataca i, tot i la forta resistència, pren Mataró, que serà lliurada al saqueig. Els fets del dia de Corpus de 1808 són descrits en diversos documents contemporanis, un dels quals es conserva al Museu Arxiu,[1] i han estat tractats en múltiples monografies sobre la Guerra del Francès.[2]

Una d'aquestes monografies *Cataluña. Historia de la guerra de la Independencia en el antiguo Principado*, en dos volums, obra d'Adolf Blanch, sota la inspecció de Joaquim Roca i Cornet, editada a Barcelona l'any 1861 per Tomàs Gorchs, i reimpresa l'any 1863, també a Barcelona, per l'editor Francesc Campañà, en la Litografia de la Unión,[3] a més de relacionar l'acció de Mataró, inclou una litografia il·lustrativa de l'entrada dels francesos a Mataró, de la qual coneixem dues variants, similars en la composició, però ben diferents en el detall. El Museu Arxiu conserva un exemplar de totes dues.[4]

Les dues litografies tenen la mateixa mida, 19x12 centímetres.

Totes dues, a la part superior, contenen la llegenda «CATALUNYA», són signades per J. Serra, i a la part inferior consta, a l'esquerra, «Lit. Unión Rª. S. José 14» i, a la dreta, «F. Campañá. Editor», i dessota el títol «Sólo á viva fuerza y con gran pérdida logra entrar en Mataró el general Lechi, en 16 de Junio de 1808.»

Els exemplars que hem pogut examinar de les dues edicions de l'obra d'Adolf Blanch contenen la mateixa il·lustració, la que anomenarem de la cadira, molt més elaborada que la segona variant, que anomenarem de la post. En la primera, hi figura una cadira a la part baixa, a mà dreta, que no existeix en la segona, en la qual hi ha una fusta o post en el seu lloc.

Litografia que representa l'entrada a Mataró dels francesos, el dia de Corpus, 16 de juny de 1808. Variant de la cadira.

Litografia que representa l'entrada a Mataró dels francesos, el dia de Corpus, 16 de juny de 1808. Variant de la post.

En les dues variants la composició és al·legòrica. En primer terme, hi ha representada la lluita dels soldats napoleònics amb la gent de Mataró. En segon terme, una perspectiva urbana que s'inicia en un portal de muralla mig enderrocat.

Però, tot i que la perspectiva urbana és totalment imaginària, alguns dels elements arquitectònics que incorpora ens fan pensar en el Mataró real, que l'autor del dibuix, Jaume Serra, nascut a Vilassar de Dalt, com després documentarem, devia conèixer.

Així, es pot interpretar que el combat és a la plaça de Santa Anna, davant el portal de Barcelona de la muralla i que el carrer que s'insinua és la Riera.

El portal de muralla del dibuix es pot identificar amb el portal de Barcelona de la muralla mataronina per la similitud que presenten la part alta i la torratxa amb el detall de la part superior del portal que figura en la visió de la ciutat de Mataró inclosa en el projecte de port, realitzat per l'arquitecte mataroní Fèlix Puig l'any 1779.[5] A més,

Fragment de la visió de Mataró inclosa en el projecte de port. Dibuix realitzat per Fèlix Puig l'any 1779. Museu de Mataró. A l'ampliació shi aprecia la part superior del portal de Barcelona.

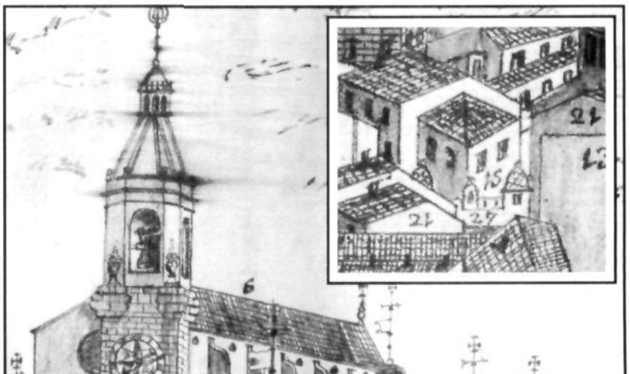

no hi ha contradicció ni amb el contracte de construcció del portal (1586), conservat a l'Arxiu Municipal, que després comentarem, ni amb l'única representació que es coneix de la part interior del portal, feta a la fi del segle XIX o a inicis del segle XX. I, sobretot, es pot identificar amb el portal de Barcelona per un element o detall que considerem clau i definitiu, l'existència de bucranis o «caps de bou» dessota la cornisa.

Seguint en la interpretació del dibuix, el campanar existent al final de la perspectiva recorda el campanar de Santa Maria, si prescindim del ramat superior, sota les gàrgoles. Igualment, la cúpula del seu costat recorda la cúpula de Santa Anna. És ben clar però que la situació d'aquests dos elements no es correspon amb la seva situació real, dins la trama urbana de Mataró.

De l'examen del dibuix es desprèn que l'autor coneixia la ciutat i que, en plantejar l'al·legoria de l'acció de guerra, la situà en un punt concret, la plaça de Santa Anna, i hi incorporà elements arquitectònics reals, tot i que dibuixats, de manera imaginativa. I que en fer la interpretació del portal de Barcelona no s'oblidà de situar-hi la decoració dels «caps de bou» que l'identificava i que era origen del malnom de la ciutat de Mataró.

Aquesta representació del portal de Barcelona amb la decoració dels bucranis o caps de bou és fins avui l'única que es coneix. El portal va ésser enderrocat l'any 1857 i la litografia és del 1861; es pot considerar, per tant, una representació coetània. Fins i tot podria haver estat inspirada en l'enderrocament real del portal, que no va quedar afectat durant la guerra del Francès, sinó que va ésser enderrocat posteriorment, l'any 1857, com ja s'ha manifestat, per acord de l'Ajuntament de Mataró.

La litografia, per tant, documenta per primera vegada els «caps de bou» existents a la decoració del portal de Barcelona de la muralla mataronina.

Una reproducció de la litografia, en la variant de la post, va ésser publicada per Eloi Beulas i Albert Dressaire en la seva monografia sobre la guerra del Francès a Mataró.[6]

NOTÍCIA DE JAUME SERRA I GIBERT

Jaume Serra i Gibert va néixer a Vilassar de Dalt el dia 5 de gener de 1834, fill de Miquel Serra, pagès, i d'Antònia Gibert, natural de la Granada del Penedès.[7] Els seus pares havien contret matrimoni l'any 1822. L'avi Gibert era aiguardenter i la seva família feia cinc anys que s'havia establert a Barcelona.[8] L'any 1839 la família Serra i Gibert devia haver-se traslladat a Vilassar de Mar, ja que aquest any hi va néixer Leonci, germà de Jaume, que després seria també pintor i decorador.[9]

J.F. Ràfols, al seu *Diccionario de Artistas*, diu que va ésser pintor, dibuixant i decorador. Tot fent d'aprenent d'argenter a Barcelona, assistí a les classes de Llotja. Acabats els estudis, va obrir una escola de dibuix a Vilassar i féu diversos treballs a la comarca i decorà el teatre del Masnou. Aviat, però, retornà a Barcelona, on coneix Fortuny, Antoni Caba, Simón Gómez, Agustí Rigalt i Venanci Vallmitjana. El 1850 va a Madrid per conèixer els mestres del Museu del Prado. Altra vegada a Barcelona, és professor de dibuix lineal a Llotja i comença a rebre encàrrecs per fer il·lustracions litografiades.

L'any 1861 fa les làmines de l'obra *Cataluña. Historia de la guerra de la Independencia en el antiguo Principado* i fa un viatge a París. Després col·labora en la il·lustració de les obres *Monumentos históricos de España* i *Museo Universal*. El 1873 és nomenat acadèmic de l'Academia de San Fernando. Intervé en la decoració del paranimf de la Universitat de Barcelona, en la restauració de l'edifici del Govern Civil, i en la decoració del saló de descans del Gran Teatre del Liceu. Morí l'any 1877, als quaranta-tres anys, de manera sobtada, quan estava realitzant aquest darrer treball. Abans havia litografiat totes les làmines de *El Album Enciclopédico Pintoresco de los Industriales*, dirigit per Lluís Rigalt i editat per Francesc Campañà.[10]

De la biografia de Jaume Serra es desprèn que, com a fill de Vilassar de Dalt i, possiblement, com a habitant de Vilassar de Mar, devia de conèixer Mataró i, per tant, els llocs i edificis importants de la ciutat, com la plaça i el col·legi de Santa Anna, el portal de Barcelona, el principal portal de la muralla, obert i de cara a la plaça de Santa Anna, i l'església de Santa Maria. També, com a vilassarenc, devia de conèixer els malnoms o motius dels diversos pobles del Maresme.

EL MALNOM DE «CAPS DE BOU» VINCULAT AL PORTAL DE BARCELONA DE LA MURALLA

Josep M. Pellicer, als seus *Estudios Histórico-Arqueológicos sobre Iluro*, publicat al 1887, trenta anys després de l'enderrocament del portal de Barcelona, atribueix per primera vegada l'origen

del malnom a la decoració dòrica del portal que incloïa, segons ell, bucranis o cranis de bou, «caps de bou», al fris. Ho explica dient que la porta o portal

> «estaba suntuosamente decorada con dos torreones laterales y una hornacina central en la parte superior, con la imagen de San Sebastián. El orden arquitectónico era el dórico, y en esta circunstancia, al parecer indiferente, se fijó la mordacidad del vulgo para imponer á la moderna población su mote particular. Expliquémonos ya que la oportunidad se presenta sin ser buscada. La ciudad no puede desmerecer con el mote, y quedará patente, de rechazo, la ignorancia del que lo use.
>
> Quien esté medianamente iniciado en los cinco órdenes de arquitectura, sabe que en el dórico se adorna con bucranos el espacio que média entre los tríglifos. Con tal liviana ocasión los forasteros, sorprendidos ante la inesperada suntuosa obra, la dieron en llamar á Mataró la población de los bucranos ó dels *caps de bou*, como hubiera sido de las panoplias si estas (en el dórico también usadas) en la puerta principal hubiesen aparecido y excitado la misma desdeñosa curiosidad. Inofensiva para los amurallados fué la denominación mientras se concretó al punto indicado; pero la tendencia general de zaherirse mútuamente los pueblos con picarescas alusiones hizo pronto cundir el mal gusto de trasladar el calificativo desde el friso dórico á los habitantes de una ciudad que, en todas épocas, ha contestado á tal ridiculez dando al mundo hijos eminentes en virtudes y ciencias»[11]

L'obra de Pellicer inclou també un petit dibuix amb una interpretació de com podia haver estat el portal de Barcelona, ja que no existia, o no es coneixia cap representació real del portal. Però el gravat, curiosament, no coincideix amb el text que

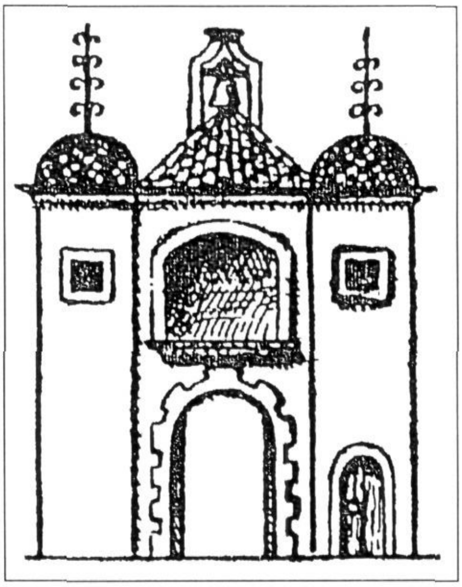

Reproducció d'una maqueta de la part interior del portal de Barcelona. Dibuix de J. Cabanyes. *Bloc Mataroní* (1926).

el mateix Pellicer havia escrit. El portal no té les torres laterals i l'única decoració dòrica és una pseudocornisa decorada amb bucranis.

Passat el temps, perduda la memòria visual del portal enderrocat, es va qüestionar l'opinió de Pellicer sobretot a la vista del dibuix que havia publicat. El tema va ésser plantejat l'any 1926 per Josep Cabanyes al *Bloc Mataroní*, en presentar una maqueta de la part interior del portal.[12]

Però l'existència de bucranis o caps de bou a la façana exterior del portal de Barcelona de la muralla mataronina, origen del malnom de la ciutat, tesi de Josep M. Pellicer, és acceptada al mateix *Bloc Mataroní* de l'any 1926 per Joaquim Vilardebò i Llargués, que, a més, reprodueix, actualitzat però sense cap variant, el dibuix del llibre de Pellicer.[13]

No hi ha cap altra dada sobre el tema fins a l'any 1985, quan Francesc Costa i Oller dóna a conèixer un poema satíric de Josep Gualba, escrit l'octubre de 1874, disset anys després de l'enderrocament del portal de Barcelona, quan, en la seva antiga situació es començava a construir una fortificació per a la defensa de la ciutat davant els carlins. El poema, tot i que no indica el perquè, confirma que l'origen del malnom era en aquell portal:

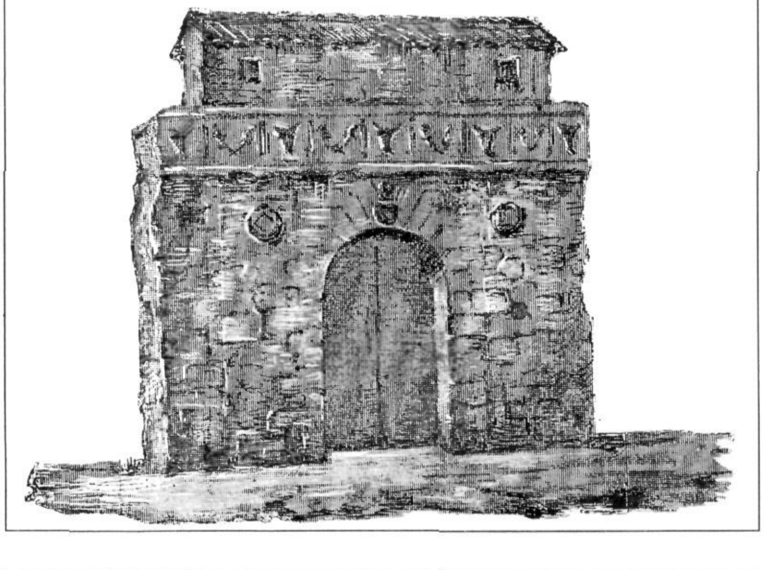

El portal de Barcelona.
Dibuix del llibre *Estudios Histórico-Arqueológicos sobre Iluro*.

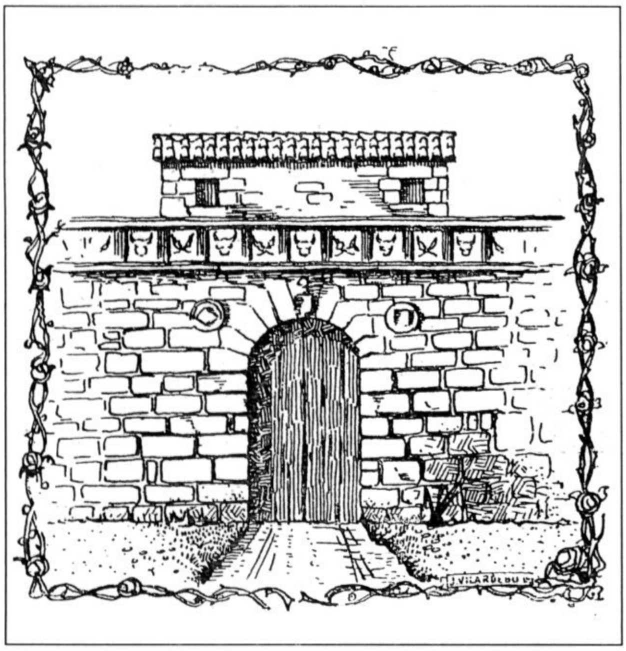

El portal de Barcelona, reproduït del llibre *Estudios Histórico-Arqueológicos sobre Iluro*.
Dibuix de Joaquim Vilardebò i Llargués. *Bloc Mataroni* (1926).

«Si un dia, seguint del segle
la corrent que tot ho eixampla,
volent fer un pas més ample,
destruït el portal fou
que tingué Mataró antiga,
nomenat de Barcelona,
que lo nom ha dat i dóna
a sos veïns caps de bou.»[14]

Posteriorment, Antoni Martí i Coll, en una comunicació presentada a la IX Sessió d'Estudis Mataronins, celebrada el 28 de novembre de 1992, ho confirmava a partir d'unes cartes de Teresa Martí Moner a Joan Baptista Martí i Andreu de l'any 1851, sis anys abans de l'enderrocament del portal de Barcelona.[15] Antoni Martí, amb una certa prevenció, feia una nova interpretació del tema, dissentint de la tesi dels bucranis presentada per Josep M. Pellicer.

En el seu treball, Antoni Martí i Coll reconeix que és perillós dissentir del criteri de l'historiador Josep M. Pellicer i Pagès, ja que cal reconèixer que en molts assumptes el temps li ha donat la raó i, a partir de l'examen de la litografia de Jaume Serra, de l'any 1861, avui podem afirmar que la tenia. El malnom mataroní prové de la presència de bucranis o «caps de bou» en la decoració dòrica de la façana exterior del portal de Barcelona.

El malnom o motiu de «caps de bou» aplicat despectivament als mataronins s'estén i s'imposa durant el segle XIX, de la mateixa manera que neixen i s'estenen molts altres malnoms aplicats a diferents poblacions catalanes, sobretot de tradició marinera.

El propi Josep M. Pellicer publica una «vella cançó» dictada per «un pilot de Mataró» en la qual figuren els diferents malnoms dels pobles de la costa, des de Vilanova a Blanes:

«Vilanova són boters,
a Sitges en són gitanes,
a Castelldefels són grocs,
i a Barcelona són dames.
Al Besós són passa-colls,
Badalona pany de tàpies,
a Montgat són calciners,
venen la calç a fornades.
A Alella són cargolers,
que els cargols en treuen banya;
al Masnou són palangrers,
que al ponent van a palangre.
A Premià són gafarrons,
a Vilassar pengen ases,
i a Mataró caps de bou
de les senyores bissarres.
A Caldes en són nansers,
i a Arenys se'n porten la palma.
A Canet són figaters,
a Sant Pol són gent de manta,
a Calella són cadells,
i a Pineda males cares.
A Malgrat són carboners,
venen el carbó a la platja.
A Blanes són flassaders,
paguen el dot amb flassades...»[16]

Pellicer transcriu també una part del poema que Bonaventura Carles Aribau dedicà al general Prim, vencedor de la revolta de la Jamància, que l'any 1843 entrà a Mataró:

«Carat! quina feina en feres.
d'aquells tontos maleits,
que volen moure bronquina
quan volem estar tranquils.
Bona sumanta els donares
prop del Clot i Sant Martí,
a la Riera d'en Malla
i a la vora d'aquell riu.
I a Sabadell l'altre dia
els caçaves com conills,
i als caps de bou assaltaves
que et volien detenir.»

A més, el malnom de «caps de bou», reconvertit avui en «capgrossos» –potser caldria documentar quan, com i per què– és a l'origen de

les «mataronades», acudits divertits sobre la ciutat explicats sobretot a Barcelona. Ho serien, per exemple, el drac monumental que, després d'haver-se construït, no passava per la porta i en la mateixa línia l'ajaguda dels gegants i, molt més recent, tot l'anecdotari del tramvia.

Avui, el malnom ha perdut qualsevol connotació despectiva i s'ha convertit fins i tot en signe d'identitat. Un exemple seria la colla castellera «Capgrossos de Mataró».

LA CONSTRUCCIÓ DEL PORTAL DE BARCELONA DE LA MURALLA MATARONINA

Explica Josep M. Colomer que la llicència de començar la muralla mataronina arribà el 7 de novembre de 1569, i el 10 de desembre del mateix any foren posades les fites, els senyals indicatius de tot el perímetre en presència de l'enginyer Jorge de Setara. El 20 de gener de 1570 foren començades les muralles per la part del carrer d'Argentona i l'obra quedà enllestida a l'entorn del 1596.

De manera conjunta amb la muralla es construeixen els diferents portals. El primer de tots va ésser el portal d'en Quendo (1578) a la part nord de la ciutat. La torre del Pou d'Avall, a l'actual carrer de l'Hospital, avui novament visible per les obres d'urbanització de la zona, és a punt d'ésser acabada el 1582. El 1583 es contracten el portal de Cabrera, al carrer de Sant Josep, el portal d'Argentona, a l'actual carrer del mateix nom, el portal de la Baixada d'en Feliu i el d'en Pou de la Sínia, a les Espenyes.[17] El 8 de maig de 1586 els jurats de la vila donaren a construir el portal de Barcelona al mestre de cases Joan Salvador. El contracte diu així:

> «Dicto die X° mensis may anno M^mDLXXXVI
>
> En nom de Nostre Senyor Déu
>
> Sobre la fàbrica del portal de Barcelona que se ha de fer en la vila de Mataró entre los honorables Antoni Arnau Mates, Monserrat Pujol y Pere Bosch, lo any present y corrent jurats de la dita vila y terme de Mataró, de una part, e mestre Joan Salvador, mestre de cases, habitant en la dita vila y terme de Mataró, de la part altra, és estat pactat, fermat e jurat entre les dites parts en lo modo següent:
>
> E primerament lo dit mestre Joan Salvador promet y se obliga fer y acabar un portal del modo següent, conforme a la trassa que està en poder del dit honorable Antoni Arnau Mates, és a saber, que axí com en la trassa [és] estat pactat de trenta palms de altària ha de tenir vint y quatre palms de llum, altària y de amplària desevuyt palms, y la barana desobre la cornisa hage de tenir set palms de altària; desobre la cornisa, en la barana desobre lo portal, se hagen de posar les armes del Rey y de la vila en una pedra y les pesses del revolt, les del mig, que son cinch pesses, hagen de tenir nou palms de llargària de pedra nostrada, bona pedra a coneguda dels honorables jurats, y que sobre lo revolt del portal hage de fer dintre una capella conforme lo lloch requerirà y hage de fer un portal en la dita capella de pedra de Montjoich, conforme la fechura de la trassa, hage de tenir lo portal de dita capella deu palms de amplària e dotze de altària, la pedra en la qual se han de posar les armes del Rey [e] de la vila que sien de pedra de Montjoich, e dita pedra hage de ser posada en la barana sobre lo portal entre los dos torrachos, e que lo portal major hage de tenir tres palms de servell y tot lo portal axí de fora com de dintre hage de ser de pedra picada y los torraxos també de pedra picada.
>
> Item que lo dit mestre Joan sie obligat de fer una casa junt al portal, conforme a la trassa, la qual casa hage de ésser de pedra y de cals totes les parets y hage de tenir de altària fins a les bigues del primer sostre desevuyt palms y del sobre baix fins a la teulada hage de tenir dotze palms al més baix, e lo dit portal y finestres de la dita casa hagen de ésser de pedra picada, a coneguda dels honorables jurats, e que lo dit mestre Joan hage de acabar la casa tot lo que toca de les seves mans.
>
> Item és pactat que la dita vila sia obligada en donar tota la cals que serà necessària en lo dit portal y en la dita casa, e que lo dit mestre Joan sia obligat de anarla a sercar al forn, y també la dita vila sia obligada en donar bigues, e llates, e canyes, y golfos, y portals, y finestres, y golfos, y qualsevol manera de ferro, axí per lo portal com per la casa.
>
> Item que lo dit mestre Joan no sia obligat en ninguna cosa del que toca a mans de fuster.
>
> Item que la dita vila no sia obligada de donar síndries ni bastides e que tot ho hage de fer dit mestre Joan.
>
> Item que lo dit mestre Joan sia obligat a bestraure y donar tota la teula, y rajoles, y mahons, y obra cuyta que serà menester per la dita fàbrica.
>
> Item que lo dit mestre Joan hage de fer un caragol de guix y de rajola, lo qual hage de comensar en lo re[pl]jà de la scala dintre les spalles del portal y del caragol se puga entrar en la cap[ell]a [que] està s[obr]e lo revolt del portal y hage de pujar fins al torracho que està d[eso]bre

lo portal de manera que del caragol se puga anar per tots los dos torrachos.

Item que la dita vila sie obligada de donarli pedrera francha dins lo terme de Mataró y camí franch per a traginar aquella per allà hont mancho dany se podrà donar, a coneguda dels honorables jurats.

Item que lo dit mestre Joan hage de fer tota la entrada del portal tot de p[edra] picada, que sia tot de la gruxa de la muralla, e que al mig del portal hage de posar una pedra baix que munte un palm sobre lo enrajolat del portal.

Item és pactat que tota la dita obra se hage de fer conforme a la trassa.

Item és pactat y concordat que tota hora y quant als dits honorables jur[ats] apparrà que la obra nos fa conforme a la trassa que lo dit mestre Joan hag[e] de parar en aquella fins a tant que sie judicada.

Item lo dit mestre Joan Salvador se obliga en fer y acabar la dita obra com de bon mestre se pertany de assí a la festa de Nadal primer vinent, llevat just impediment.

Item los dits honorables jurats prometen y se obliguen de peccúnies de la dita universitat donar y pagar al dit mestre Joan Salvador siscentes y cinquanta lliures barceloneses pagadores cada mes cent lliures barceloneses e que lo dit mestre Joan hage de donar fermanses a co[neguda] [dels dits honorables jurats].

Et ideo dicte partes laudantes.

Pena est C ll[iures] s[ous] barchinonensis.

Omnes [pactis] dictus Joannes Salvador acceptavit et pro eo fideiusserunt Andreas Ponsgual, agricola, parrochie Sancti Petri Villemaior, Jacobus Matheu, mulio, parrochie Sancti Stephani de la Garriga, Michael Balle, agricola, Petrus Goderia, boterius, Joannes Guanyabens, magister domorum, & Leonardus Pierris, agricola...»[18]

La construcció del portal de Barcelona s'inicià l'any 1586 pel mestre de cases Joan Salvador, d'acord amb una traça que no s'ha conservat.[19] El contracte de construcció especifica les mides del portal i parla de l'existència d'una cornisa, d'una barana sobre la cornisa i de dos «torrachos» separats per la barana. Aclareix que en la barana de sobre el portal s'han de posar les armes del rei i de la vila i que en la part interior, «dintre», sobre l'arc del portal, s'ha de formar una capella. I finalment concreta que «la pedra en la qual se han de posar les armes del Rey [e] de la vila, que sien de pedra de Montjoich» i que tot el portal tant de fora, com de dintre, i els dos «torrachos» s'hagin de construir amb pedra picada. A més, el mestre d'obres ha de fer una casa «junt al portal» que també figura en la traça. En cap moment el contracte es refereix a la possible decoració del portal i de la cornisa.

La capella de sobre el portal, per acord del Consell de l'any 1635, es va dedicar a sant Sebastià, a petició dels veïns del carrer de Barcelona. Sant Sebastià era un dels sants advocats contra la pesta. El 1696 s'hi va col·locar un retaule de rajola de València.[20] Sobre la capella hi havia una campana que el 1843 va rebre l'impacte d'una bala de canó quan l'entrada de les tropes del general Prim a Mataró en la guerra dels «jamàncios», i s'esquerdà, quedant per tant inservible.

Imatge de sant Sebastià del portal de Barcelona (segle XVIII), destruïda el 1936.
Fotografia Mn. Joan Colomer i Trinxer. MASMM. Arxiu d'Imatges.

La capella tenia una imatge del sant, de factura barroca, possiblement del segle XVII, que, després d'ésser enderrocat el portal, fou traslladada a la nova capella de la cantonada del carrer de Barcelona, perdurant-hi fins al 1936.[21]

La construcció de la muralla mataronina és documentada pels treballs de Josep Cabanyes, Jaume Castellví i Toda, Joaquim Llovet, Josep M. Colomer, Francesc Costa i Oller, Albert Garcia Espuche i Manuel Guàrdia i Bassols.

Jaume Castellví, l'any 1934, va publicar unes traces conservades a l'Arxiu Municipal de Mataró. Representen diversos estudis per a la formació de portals de muralla, sense data, i sense cap indicació de si corresponien o no a alguns dels portals mataronins. Només en un hi ha una anotació que diu «lo revolt de dit Portal ha de ésser de Pedra Picada, conforme al Portal de Barcelona...» i que, a més, indica altres característiques del portal. Castellví manifesta que una de les traces podria ésser la del portal de Barcelona.[22]

L'ENDERROCAMENT DEL PORTAL DE BARCELONA

L'acta de la sessió de l'Ajuntament de Mataró celebrada el 2 de desembre de 1856 diu textualment: «Habiéndose tomado en consideración que distintas veces se ha proyectado el derribo de la puerta llamada de Barcelona y que esta mejora es generalmente deseada por los vecinos, se acordó convocar a los mayores contribuyentes, en número igual al de los Sres. Concejales, para acordar si se debe procederse a dicho derribo.»[22]

El 12 de desembre del mateix any, «convocado el Muy Ilustre Ayuntamiento... en la Sala Capitular de sus Casas Consistoriales, con asistencia de los Sres. Concejales», com diu l'acta de la sessió, i «Hallándose presentes los mayores contribuyentes... se tomó en consideración que la puerta llamada de Barcelona sirve de baluarte a los revoltosos cuando estalla alguna commoción, al paso que su desaparición contribuiría notablemente al mejor ornato público, dejando despejada la mayor calle de la ciudad, que es la de la Riera, siendo así que el coste de tan importante mejora sería insignificante, no debiéndose derribar más que dos estancias de

A dalt, capella de Sant Sebastià, abans de la seva reconstrucció, amb els escuts del portal de Barcelona (abril de 1980).
A baix, la capella de Sant Sebastià, avui.
Fotografies Miquel Sala i Girbal. MASMM. Arxiu d'Imatges.

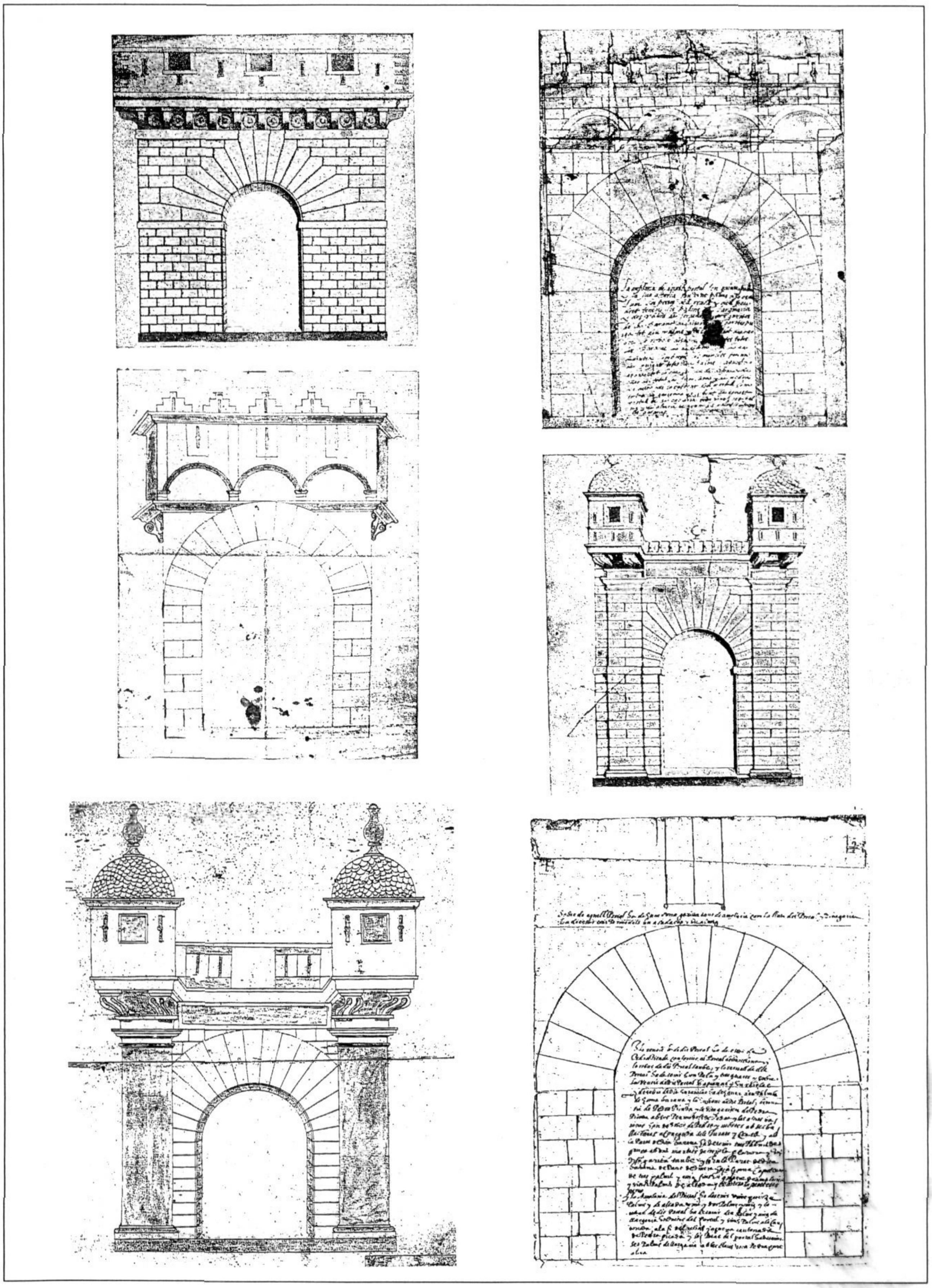

Traces de diversos portals de muralla conservats a l'Arxiu Municipal de Mataró.

las cuales una es destinada a habitación de un macero y la otra de nada sirve, sino de cuerpo de guardia alguna vez, y debiendo expropiarse solo una tienda muy reducida, y sin altos, para dejar completamente despejada dicha calle de la Riera, se acordó unánimemente por los Sres. Concejales y mayores contribuyentes derribar, previa la competente autorización, la mencionada puerta de Barcelona, con sus adjuntos lienzos de la antigua muralla, de que forman parte las referidas estancias, y con atención a que quedara local suficiente a la parte de mediodía, que se construya en él la capilla de San Sebastián que hasta ahora ha existido sobre la expresada puerta.»[24]

En la sessió de 23 de gener de 1857, rebuda l'autorització del governador de la província, l'Ajuntament acordà l'enderrocament del portal.[25] Les obres s'niciaren tot seguit, el dia 26 de gener.[26]

De l'enderrocament del portal i dels cossos annexos, després d'obrir la Riera fins a la plaça de Santa Anna, restà un solar a la banda de migdia, de forma irregular, allargada, que formava el nou xamfrà entre el carrer de Barcelona i la baixada de Santa Anna, i continuava per la baixada de Santa Anna. En aquest solar l'Ajuntament decidí de construir una nova capella de Sant Sebastià, ja que l'antiga, situada sobre el portal de Barcelona, per la cara interna, havia estat enderrocada conjuntament amb el portal. En la sessió del dia 8 de maig queda constància de l'autorització del governador civil, i en la del 26 de maig es concreta que l'autorització comprèn també la construcció d'un nou edifici que incorporaria la capella.[27]

La capella i el nou edifici seran construïts pel mestre d'obres Josep Arch, a partir de conveni subscrit amb l'Ajuntament, que figura en l'acta de la sessió del 16 de juny de 1857.[28] La capella i la sagristia quedaran com a propietat municipal; la resta de l'edifici serà propietat de Josep Arch. En el conveni, a més de la construcció de la capella, Josep Arch s'obliga a fer, al seu càrrec, diverses obres d'urbanització a la plaça de Santa Anna i la Rambla i en les Escaletes i al carrer del Prat.[29] Les obres quedaren acabades a la fi del mes de desembre de 1858.[30]

Per conveni amb l'Ajuntament, «las tres piedras que estaban en la parte de poniente de la demolida puerta llamada de Barcelona, y en las cuales están las armas de Cataluña, las de Barcelona y las de Mataró» van quedar fixades a la façana de la capella.[31]

La documentació de l'enderrocament, a part dels escuts amb les armes de Catalunya, Barcelona i Mataró, no fa cap altra referència a la decoració del portal. La pedra resultant de l'enderrocament devia quedar en poder de Josep Arch. Tot i amb això, les monges de la Providència, que aleshores havien començat a construir el seu convent, sol·licitaren de l'Ajuntament la cessió d'una part de la pedra.[32]

La capella de Sant Sebastià és avui al mateix lloc, però totalment renovada i transformada a partir de la reconstrucció de l'edifici inaugurada l'any 1985. La imatge de sant Sebastià és obra de l'artista mataroní Perecoll.

INTERPRETACIÓ GRÀFICA DEL PORTAL DE BARCELONA

L'anàlisi dels únics elements conservats del portal de Barcelona, «las tres piedras que estaban en la parte de poniente de la demolida puerta de Barcelona, y en las cuales están las armas de Cataluña, las de Barcelona y las de Mataró», tal com diu l'acord municipal abans esmentat, col·locats en la façana de l'actual capella de Sant Sebastià, l'estudi del contracte de construcció (1586) i l'examen del plànol de Fèlix Puig (1779) i de la maqueta de la part interior (final segle XIX o inicis segle XX), permeten d'introduir una aproximació gràfica de com podia haver estat el portal de Barcelona, en base a les següents argumentacions:

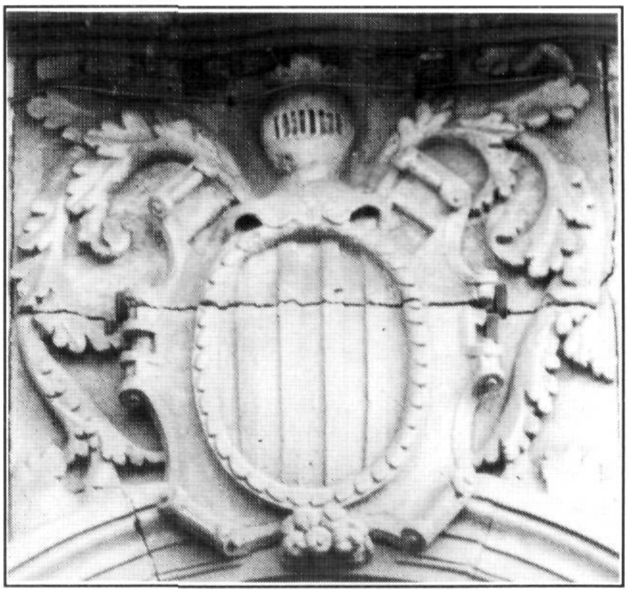

Escut amb les armes de Catalunya (1587), abans de la reconstrucció de la capella de Sant Sebastià. S'observa que forma dovella clau. La data de 1587 és a la part superior; gairebé no s'observa a la fotografia.

Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM. Arxiu d'Imatges.

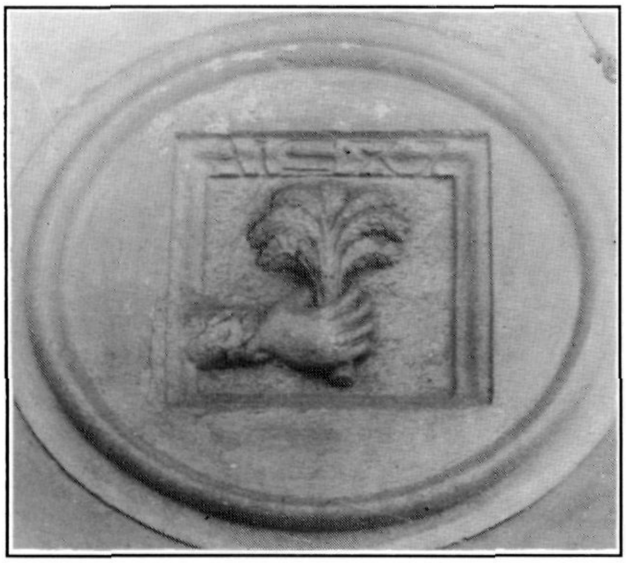

Escut amb les armes de Mataró. Capella de Sant Sebastià. S'hi aprecia la llegenda «A 1587...» La motllura de la part dreta és falsa.
Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM. Arxiu d'Imatges.

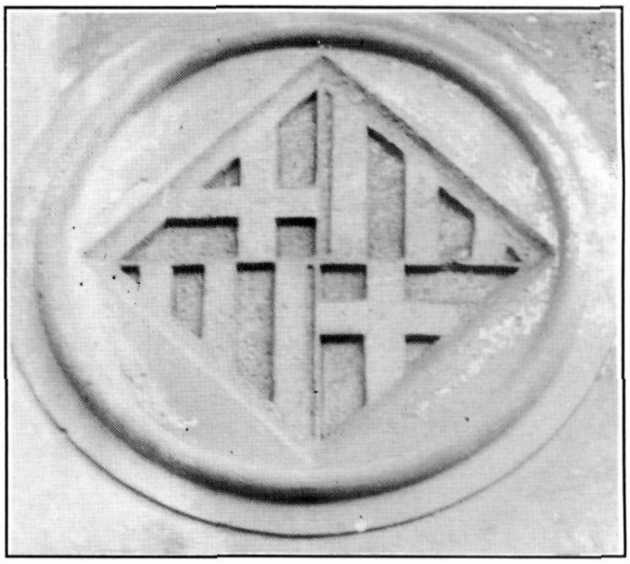

Medalló circular amb l'escut de Barcelona. Capella de Sant Sebastià.
Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM. Arxiu d'Imatges.

1) L'escut amb les armes de Catalunya va ésser construït com a pedra clau d'un arc. Era a la part de ponent del portal, o sigui, a la façana exterior.

Té gravada la data 1587, any en el qual es va enllestir la construcció del portal, i és de pedra de Montjuïc. Cal interpretar que era la pedra clau del portal.

2) L'escut encaixa perfectament amb les pedres que formen l'arc principal i els brancals de l'actual capella de Sant Sebastià, que incorporen la motllura pròpia de l'estil dòric i són també de pedra de Montjuïc.

Les dimensions actuals de l'arc principal de la capella de Sant Sebastià no coincideixen amb les mides que, segons el contracte de construcció, tenia el portal de Barcelona. Aquest arc té actualment quatre dovelles i la clau, l'escut; però afegint dues dovelles a cada banda de l'arc i mantenint els brancals, la mida resultant coincideix sensiblement amb les mides contractuals.

Per tant, cal acceptar la possibilitat que l'arc i els brancals siguin els de l'antic portal, modificats i ajustats a les noves mides, més petites, de la capella de Sant Sebastià. A més, l'arc i els brancals, com ja s'ha manifestat, es poden considerar d'estil dòric.

3) El contracte parla de l'existència d'una cornisa.

Si l'arc era dòric, la cornisa també ho havia de ser, necessàriament i, per tant, podia tenir bucranis.

4) El contracte indica que, sobre la cornisa, hi haurà una barana. I que en aquesta barana, s'hi col·locaran les armes del rei –o de Catalunya– i les de la vila.

En aquesta barana devia anar col·locat l'escut de Mataró que s'ha conservat, formant part d'un conjunt de, com a mínim, tres pedres. La pedra de l'escut de la ciutat té motllura a l'esquerra, a la part superior i a la part inferior, no pas a la dreta.

A més, conté l'inici d'una llegenda inacabada, que diu així «A 1587...»

Es pot interpretar que continuava en les altres pedres no conservades, podent dir «A 1587 [FOU FET] [LO PORTAL]»

5) El contracte defineix l'existència de dos «torrachos».

Les dues torratxes, cobertes amb teulada, s'aprecien en el plànol de Fèlix Puig de 1779, que, a més, entre les torratxes, conté el campanar de la capella de Sant Sebastià, capella oberta a l'interior de la vila, de cara a la Riera. Les dues torres o torratxes cobertes amb teulada també s'aprecien en la maqueta de la part interior.

Per una de les dues torres devia transcórrer l'escala –el cargol– que donava accés primer a la capella de Sant Sebastià i després al circuit de ronda i a les pròpies torratxes, situades a un nivell més alt.

6) L'estil dòric incorpora dos medallons circulars, un a cada banda de l'arc. La pedra amb les armes de Barcelona en seria un. No podem saber què representava l'altre.

A partir d'aquestes argumentacions presentem una aproximació gràfica del portal, en la qual hem introduït les dues columnes pròpies del ritme dòric, tot i que no són documentades enlloc. Pensem que el portal hauria estat construït a Barcelona, de pedra de Montjuïc, seguint l'estil del moment, i traslladat després a Mataró.

NOTA SOBRE ELS BUCRANIS

La representació de bucranis o caps de bou és pròpia de l'estil dòric clàssic romà i del Renaixement. Venia de la sacralització o consagració dels sacrificis, quan després d'haver-se immolat el bestiar se'n deixava testimoni penjant les restes, especialment cranis, nets i ornamentats, en les parets de l'entorn. El costum, en el temps, quedà fixat en pedra.

Manel Salicrú i Puig

Aquest treball ha estat possible gràcies a les aportacions documentals i transcripcions de Joaquim Aguilar i Vallès, i la col·laboració de Lluís Adan.

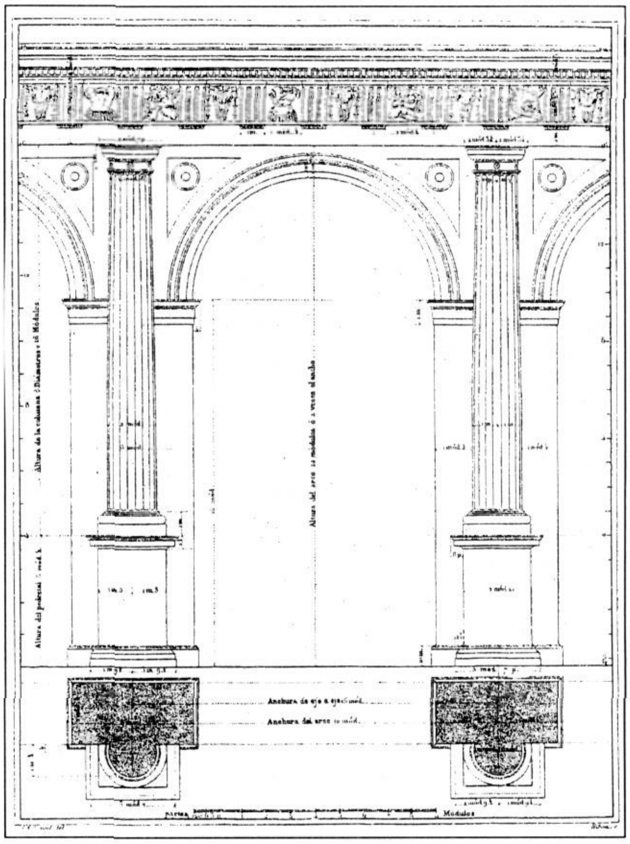

Làmina d'un pòrtic dòric, segons Vignola.

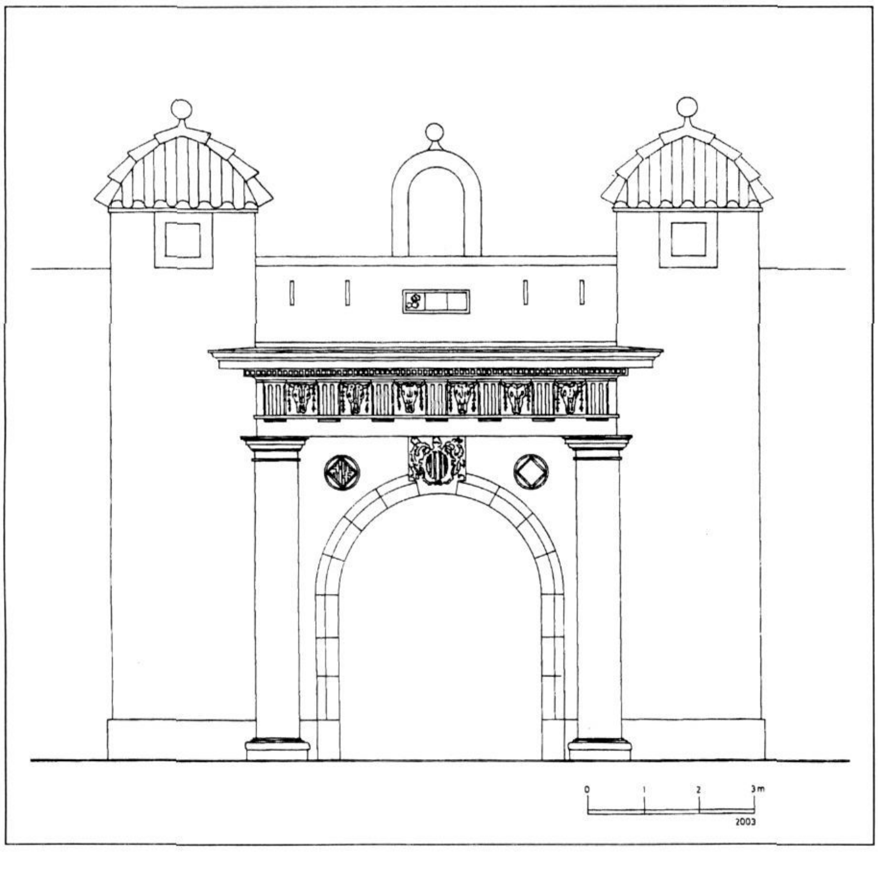

Aproximació gràfica de com podia haver estat el portal de Barcelona.
Manel Salicrú i Puig (2003).

Bucrani representat en el portal a la romana de l'ermita del Remei, Caldes de Montbui (1548).

Detall dels bucranis de la casa de l'Ardiaca, Barcelona.

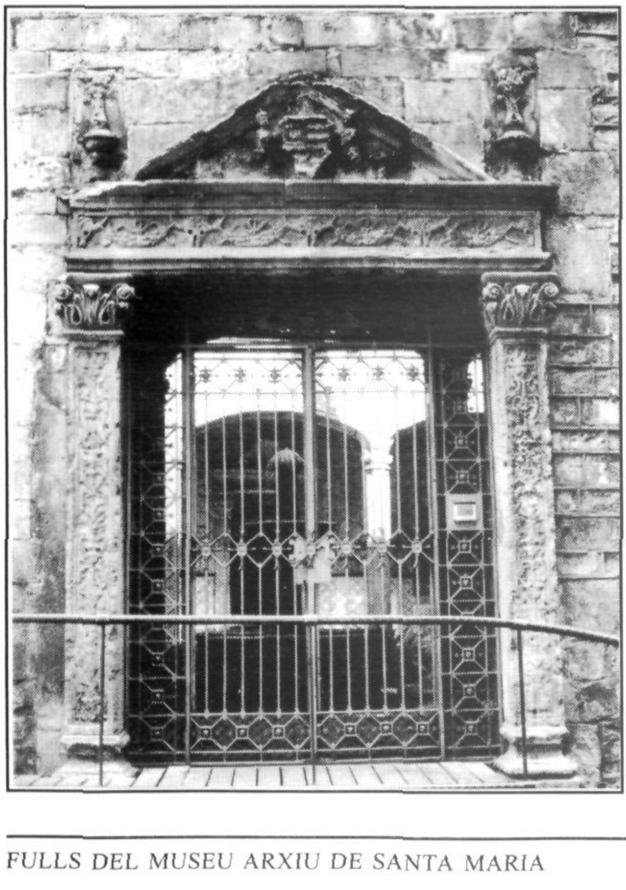

Portal de la casa de l'Ardiaca amb bucranis al fris. Barcelona (segle XVI).

NOTES

1.- Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró (=MASMM), Arxiu del Rector, plec núm. 39. Publicat a *FULLS del Museu Arxiu de Santa Maria*, núms. 3 i 4 (Mataró, desembre de 1978 i abril de 1979).

2.- Esmentarem només la darrera: ELOI BEULAS i ALBERT DRESAIRE, *La guerra del Francès a Mataró (1808-1814)*, Patronat Municipal de Cultura de Mataró - Editorial Altafulla, Caps de Bou 13 (Mataró 1989).

3.- ADOLFO BLANCH, bajo la inspección de JOAQUÍN ROCA Y CORNET, *Cataluña. Historia de la Guerra de la Independencia en el antiguo Principado*, Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs, calle del Carmen, junto a la Universidad (Barcelona 1861). La segona edició va ésser feta per Francisco Campañà, en la Litografía de la Unión, Rambla de San José, nº 14 (Barcelona 1863).

4.- MASMM. Col·lecció d'estampes.

5.- Projecte de port realitzat per l'arquitecte mataroní Fèlix Puig (1779). Museu de Mataró.

6.- BEULAS, DRESAIRE, *La guerra del Francès*.

7.- Arxiu parroquial de la parròquia de Sant Genís de Vilassar, baptismes, tom 9, p. 320.

8.- Arxiu Diocesà de Barcelona. Expedients matrimonials, 1 d'abril de 1822.

9.- J.F. RÀFOLS, *Diccionario de Artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*, volum IV, Edicions Catalanes S.A. i La *Gran Enciclopedia Vasca* (Barcelona-Bilbao 1980).
Gran Enciclopèdia Catalana, entrada Serra i Gibert, Jaume.

10.- RÀFOLS, *Diccionario*, IV, pp. 1174-1175.

11.- JOSÉ Mª PELLICER Y PAGÈS, *Estudios Histórico-Arqueológicos sobre Iluro, antigua ciudad de la España Tarraconense, región Layetana*, Establecimiento Tipográfico de Feliciano Horta (Mataró 1887), p. 448.

12.- JOSEP [CABANYES], «Portal de Barcelona i escuts del mateix», *Bloc Mataroní*, full 14 de gener (Mataró 1926).

13.- JOAQUIM VILARDEBÓ I LLARGUÉS, «Portal de Barcelona», *Bloc Mataroní*, full 10 de desembre (Mataró 1926).

14.- FRANCESC COSTA I OLLER, *Josep Gualba, cronista de Mataró (1873-1876)*, Patronat Municipal de Cultura de Mataró, Editorial Altafulla (Mataró 1985).

15.- ANTONI MARTÍ I COLL, «L'enigma dels caps de bou», *IX Sessió d'Estudis Mataronins*, 28 de novembre de 1992 (Mataró 1993).

16.- PELLICER, *Estudios*, p. 448.
La cançó, publicada per Josep M. Pellicer, fou reproduïda al *Bloc Mataroní*, full 19 d'abril (Mataró 1926).
Vegeu també JOAN AMADES, *Folklore de Catalunya. Cançoner*, segona edició, editorial Selecta (Barcelona 1979).
La versió de Joan Amades, amplia el recorregut geogràfic des d'Altafulla fins a la ratlla de França i presenta algunes variants respecte de la que va publicar Pellicer. Segons Amades, és una cançó de remar, que va recollir a Mataró l'any 1922 i que va cantar el grup «La Gana»:

«A Altafulla són valents,
foc a la Torredembarra,
a Vilanova boters,
a Sitges en són gitanos,
a Castelldefels són grocs
i a Barcelona són dames.
Al Besòs són passacolls,
Badalona pany de tàpia,
a Montgat són calciners,
venen la calç a fornades.
A Alella són cargolers
quan els cargols treuen banya.
Al Masnou són palangrers
que no perden mai calada,
a Tiana males cares,
a Premià són gafarrons
i a Vilassar pengen ases;
a Cabrils en són gentils
i a Cabrera vint-i-un ase.
A Argentona moliners
que el treballar no els agrada.
A Mataró caps de bou
les senyores són bissarres.
A Llavaneres nansers,
Caldes s'emporta la palma,
a Arenys en són vaixellers
dels que van a l'altra banda;
a Canet són figueters,
a Sant Pol són gent de manta,
a Calella són cadells.
A Pineda tots són nyerros,
a Malgrat són peix fregit,
jurioles a la brasa.
A Blanes són flassaders,
paguen el dot amb flassades.
A Lloret són caganers
que se caguen a sa platja;
a Sant Feliu són tapers
i a Palamós els embarquen.
A Begur coralladors
que corallen a la brama,
i els de Pals són arrossers,
mengen l'arròs a llossades.
A l'Estartit peix fregit.
A l'Escala n'és mal port
pel vent de la tramuntana.
A la Pera i l'Armentera
tot són jutges i notaris.
A Empúries n'hi ha un convent
que no en volen donar aigua.
A Castelló, vila major,
tot són jutges i notaris.
A Roses són gent de rei
que tiren bombes i bales.
A Cadaqués tabaquers
contrabandistes de fama.
A la Selva són bisers,
venen els bisos a cargues.
A Llançà són fumadells,
tenen les cases fumades.
A Colera fan bon vi,
millor però en fan la garnatxa.

De Portbou, no us en dic res,
perquè hi ha molt poques cases,
i fins aquí hem arribat
fins a la ratlla de França.»

Amades va recollir, a més, aquestes variants:

«A Masnou són palangrers
que amb ponent van a palangre;
genovesos a Cabrils
i a Cabrera vint-i-un lladres.
A Argentona, traginers
que el treballar no els agrada.
A Malgrat són carboners,
venen el carbó a la platja.
A Sant Feliu són ganxos,
Palamós i la Vall d'Aro.
A Cadaqués són tabaquers
que tots fan el contrabando.»

La mateixa cançó, també amb variants, va ésser publicada al setmanari *El Maresme*, núm. 7, 16 de gener de 1970, per Ferran Xampeny, pescador de Caldes d'Estrac.

El text de Ferran Xampeny acaba parlant de l'autor:

«Cançoneta, qui t'ha tret?
Qui t'ha fet? Qui t'ha dictada?
Un pilot de Mataró
que té la cara ratada,
d'un dia de vent del sud,
allà al canal de les Dames,
i els ossos desmanegats
d'anar d'una banda a l'altra.»

17.- Josep M. Colomer, *Mataró al mil cinc-cents*, Premi Iluro 1967, edició de la Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1969).

18.- Arxiu Municipal de Mataró (=AMM). Acords municipals, 10 de maig de 1586. Una còpia d'aquest contracte, amb lleugeres modificacions en el text, es conserva al mateix arxiu, AMM, 155-7, doc. 25.

El contracte és transcrit també a Josep M. Colomer i Panadero, "La vida de Mataró en el segle xvi", original mecanografiat existent a la Biblioteca Popular de la Caixa d'Estalvis Laietana, i a Jaume Carles i Font, Joan Francesc Clariana i Roig, «El portal de Barcelona (Mataró)», *Laietània*, Estudis d'Arqueologia del Maresme, núm. 1, Museu Municipal de Mataró, Secció Arqueològica (Mataró 1981).

19.- L'Arxiu Municipal de Mataró conserva les traces d'uns possibles portals de la muralla, però no hi ha cap indicació que assenyali quins portals són, o bé si corresponien a algun portal. Només en un d'ells hi ha una referència al portal de Barcelona, ja construït.

20.- AMM, Acords municipals, 1 de desembre de 1696:
«Item attenent a la súplica donada per los administradors de la capella de S^{t}. Sebastià del portal de Barcelona concent lo concell se pose en dita capella lo nou retaule de rajola de València han intentat fer dits administradors y que per lo gasto de posarlo se done de diners de la Uni^{t} set lliures bar^{s}, posantse dit retaule a gastos de dits administradors.»

21.- Francesc de P. Cabanyes i Prat, *La capella de Sant Sebastià de Mataró. Ressenya històrica*, Publicacions del Diari de Mataró (Mataró 1928).

22.- AMM, traces de portals esmentades.
Josep Cabanyes, Joan Cabanyes; «Mataró al segle xvi», *Bloc Mataroní*, fulls 9 al 14 d'agost (Mataró 1926).
Jaume Castellví i Toda, «El misteri del portal de Barcelona i les muralles del segle xvi», *Diari de Mataró* (Mataró, Nadal 1934).
Joaquim Llovet, *La ciutat de Mataró*, volum I, Editorial Barcino (Barcelona 1959).
Colomer, *Mataró al mil cinc-cents*.
Colomer, "La vida de Mataró en el segle xvi".
Francesc Costa i Oller, *Mataró al segle XVIII. Anys de Borbons, negocis, pirates i el Déu dels exèrcits*, Patronat Municipal de Cultura de Mataró - Editorial Alta Fulla (Mataró 1988).
Albert Garcia i Espuche, Manuel Guàrdia i Bassols, *La construcció d'una ciutat: Mataró 1500-1900*, Patronat Municipal de Cultura de Mataró - Editorial Alta Fulla (Mataró 1989).

23.- AMM, Acords municipals, tom 53 (1855-1857), sessió 2 de desembre de 1856.

24.- AMM, Acords municipals, tom 53 (1855-1857), sessió 12 de desembre de 1856.

25.- AMM, Acords municipals, tom 53 (1855-1857), sessió 23 de gener de 1857.

26.- *Bloc Mataroní*, full 26 de gener (Mataró 1925).

27.- AMM, Acords municipals, tom 53 (1855-1857), sessions 8 i 26 de maig de 1857.

28.- AMM, Acords municipals, tom 53 (1855-1857), sessió 16 de juny de 1857.

29.- AMM, Manual de Negocis, tom 56 (1851-1863), concessió 11 de febrer de 1858.

30.- AMM, Acords municipals, tom 54 (1858-1859), sessió 29 de desembre de 1858.

31.- AMM, Acords municipals, tom 54 (1858-1859), sessió 31 d'agost de 1858.

32.- «Leída una comunicación de la Superiora del Instituto de enseñanza bajo la advocación de la Divina Providencia suplicando al Cabildo se dignara hacerle limosna de alguna porción de piedras de las procedentes del derribo de la Puerta de Barcelona, se acordó que, estando destinadas ya dichas piedras para algunas obras, se tendrá presente la súplica en el caso de resultar algunas sobrantes.»
AMM, Acords municipals, tom 53 (1855-1857), sessió 16 de març de 1857.

En complir-se aquest any el cinquantè aniversari de la mort del notable músic Joan Borràs de Palau, s'ofrena aquest treball a manera de petit homenatge.

JOAN BORRÀS DE PALAU, ELS SEUS GERMANS I UNA PRECOÇ VIOLINISTA

Per homenatjar el destacat crític musical i eminent mestre compositor Joan Borràs de Palau, en ocasió de complir-se el cinquantè aniversari de la seva mort a Barcelona el 27 de gener de l'any 1953, caldrà recopilar i aplegar diverses dades disperses per dibuixar, com un compendi, l'extracte de la seva vida i obres; tanmateix, primerament, per intentar circumscriure'l dins un àmbit de la societat d'aleshores, i en el si d'una família, no defugirem de tractar alguns antecedents sobre les seves arrels, i també després sobre el contorn dels seus germans (incloent l'anècdota d'una violinista precoç), i referir-nos a les seves relacions amb Mataró i els mataronins, i a les notícies que d'ell consten a l'Arxiu de Santa Maria.

ANTECEDENTS: LES ARRELS, ELS PARENTS I MATARÓ

Joan Borràs de Palau, el tercer dels set fills (quatre nois i tres noies) del matrimoni entre els mataronins Manuel Borràs de Bofarull i Francesca de Palau i Català, va néixer a Barcelona l'any 1868. Els seus dos progenitors, a més de pertànyer a famílies molt conegudes i destacades a la ciutat, vivien essent solters a cases veïnes. La casa pairal dels Borràs estava situada aleshores al número 32 del carrer de La Riera de Mataró (avui correspondria al número 69), en el lloc on ara hi ha l'entrada d'un aparcament i dels habitacles dels pisos. L'immoble resultava, doncs, ser veí de can Palau, d'on procedia l'esposa de dit Manuel Borràs de Bofarull. Els Borràs hi van viure fins que van absentar-se per anar a residir a Barcelona, quedant la casa convertida en domicili particular de la família de Narcís Clavell i Planas, i més tard, durant molts anys, en la seu dels Jutjats i Registre Civil del partit judicial de Mataró.

Retrat de Joan Borràs de Palau (any 1914).

Només contemplant els cognoms dels pares de Joan Borràs de Palau resulta palès que aquest tindria un cercle molt abundós de parents constituït per persones i personatges que excel·lien en diverses esferes, àrees i activitats. I és fàcil i entenedor que, per aquest motiu entre d'altres, podem imaginar o comprendre que li seria ben complaent passar i restar sovint moltes temporades a Mataró.

El matrimoni dels pares del nostre protagonista tingué lloc el primer de gener de l'any 1861 a l'Oratori particular de can Palau, la casa de la núvia, presidint la cerimònia l'oncle d'aquesta, el Dr. D. Joan de Palau i Bonet, canonge de la Seu de Barcelona. A la partida de matrimoni el nuvi, Manuel Borràs de Bofarull, de 30 anys, consta ser natural de Mataró i resident a Cartagena.

Cercant les arrels dels Borràs de Palau, recularem un pas més per conèixer qui era i com era l'avi d'aquests. Va ser Gaspar Borràs i Carbonell, advocat, casat amb Teresa Bofarull. El 13 de març de l'any 1820, quan a Mataró va publicar-se i jurar-se la Constitució de l'any 1812, iniciant-se el període històric conegut amb el nom de Trienni Liberal, els electors reunits a l'Ajuntament de la ciutat, després i com una conseqüència de l'elecció popular feta abans a l'església del col·legi de Santa Anna, van acordar designar-lo Alcalde primer de Mataró, exercint tanmateix el càrrec molt poc temps.

Francesc Costa i Oller, atenent a dita designació, el qualifica com un dels primers mataronins que va comprometre's amb les institucions liberals, afegint que va ser elegit pel districte de Mataró per al càrrec de diputat de la província, i que en acabar-se el Trienni Liberal va sofrir la repressió, com quasi tothom que havia tingut algun grau de protagonisme abans, acusat d'actuar contra els reialistes des del seu càrrec de jutge (potser es refereix a l'ocupació de la dignitat d'Assessor de Marina?), i que l'any 1835 va formar part de la delegació de la Comissió permanent de la Societat Econòmica d'Amics del País de Mataró.

Tanmateix, pensem que el fet de ser elegit per a alcalde, sols al principi del Trienni Liberal, i no pas més tard, no és suficient per considerar Gaspar Borràs i Carbonell com a posseïdor de cap tendència política ja que, observant els noms de les persones del nou i primitiu Govern constitucional, pot concloure's que no es va pas perdre l'hegemonia del govern retingut feia temps pels rics comerciants i professionals de la ciutat i la petita aristocràcia, formada per Ciutadans Honrats; a més, cal suposar que en el nomenament va influir decisivament el prestigi personal de què gaudia Borràs, igualment com els altres designats.[1]

A la partida de matrimoni del seu fill Manuel, l'any 1861, consta que el referit Gaspar Borràs era advocat i propietari, i també hi figura com a «*Caballero de la Real Orden Americana de Isabel la Católica, Comendador de la Real y distinguida de Carlos Tercero,* Auditor honorario de Marina, y Asesor jubilado de la Provincia marítima de Mataró».

Cal consignar, així mateix, que abans de crear-se l'any 1867 l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Mataró, amb ocasió de divulgar-se l'any 1854 un full volant imprès a la impremta Abadal de Mataró per impugnar-se un projecte de llei que propugnava la reorganització dels jutjats i perjudicava el futur de la professió dels advocats de la ciutat, el doctor Gaspar Borràs va signar-lo amb el caràcter de degà dels advocats de Mataró, intitulant-se, a més, president, fent-se constar que havia estat designat «por los curiales de este Partido».[2] El cas, que resulta un precedent del futur Col·legi d'Advocats, ens acredita que l'avi de Joan Borràs de Palau era un notable advocat i el més antic en la professió a Mataró.

Per als germans Borràs de Palau existiria una altra branca de la família Borràs, fundada per Antoni Borràs i Carbonell, germà del fins ara mencionat Gaspar. Antoni Borràs i Carbonell, en casar-se amb Margarida Bruguera i Baró de Solà, va aconseguir que els Borràs entressin dins l'arbre de família de la prestigiosa i rica família dels Baró; aquesta branca, després de tres generacions, confluiria durant la vida de Joan Borràs de Palau amb la influent personalitat de Mataró d'aleshores de don Nicasio Sánchez de Boado i Borràs, casat amb Amàlia de Bofarull. El músic dedicaria una de les seves cançons (*Àngel meu*) «a la meva cosineta Maria Sánchez de Boado y de Bofarull». Constatem que una germana d'Amàlia, Montserrat, va casar-se amb l'hereu de la família Palau, la família de la mare dels Borràs de Palau.

Queden suficientment dibuixades les arrels i enumerats els avantpassats més bàsics del músic i dels seus germans, i la quantitat i qualitat de les persones i personatges i nombrosos parents de Mataró amb qui podia relacionar-se el músic i crític musical. No cal insistir i repetir que els Borràs de Palau sentirien l'atracció de Mataró i conseqüentment hi passarien moltes temporades i mai no faltarien a les festes i diades principals de la ciutat dels seus avantpassats.

La concurrència del músic Joan Borràs de Palau a les festes cívico-religioses de Mataró va ser constant. Per les Santes arribava a la vigília per aconseguir que cada any se li reservés una de les vares del tàlem de les Relíquies de la processó que solien portar sis dels mataronins residents a Barcelona. L'any 1915, l'Administració de Les Santes va designar-lo com a portador del penó o bandera principal de la processó, essent ell president del Montepío de las Santas Juliana y Semproniana de Barcelona; el van acompanyar, duent els cordons del penó, un conseller de l'Ajuntament de Barcelona, que representava l'alcalde de Barcelona, i el seu cosí Joan de Palau i Simón, l'hereu de la família de la mare de Borràs.

Per ultimar els breus antecedents necessaris per concretar la connexió i lligam de Joan Borràs de Palau amb Mataró, res millor que referir-nos al títol de Fill Adoptiu de la Ciutat, desitjat tant per ell com pels qui regien l'Ajuntament. Per acord del 3 de juliol de l'any 1918, a proposta de l'alcalde Josep Soler Moreu i d'un primer tinent d'alcalde, i per unanimitat, va conferir-se «el título de Hijo Adoptivo de Mataró al eminente maestro compositor y crítico musical Don Juan Borràs de Palau, oriundo de esta ciudad, que tantos triunfos artísticos ha obtenido y tantos elogios ha merecido por la originalidad y sabor popular de sus composiciones, habiendo siempre mostrado un amor extraordinario por nuestra ciudad.»

Retrat de Joan Borràs de Palau (any 1953).

JOAN BORRÀS DE PALAU, EL MÚSIC I EL PERIODISTA[3]

Joan Borràs de Palau va començar els estudis musicals a l'edat de vuit anys. Va tenir de professor de piano Pere Tintorer i Sagarra, que havia estat deixeble de Franz Liszt i va dirigir a Barcelona les classes de piano al Conservatori del Liceu; el professor d'harmonia de Borràs seria Francesc Brunet; i el de contrapunt i instrumentació, Domènec Mas i Serracant, compositor, deixeble de Granados, de Pedrell i de Morera i que, com Borràs, deixà harmonitzacions de cançons populars catalanes.

Malgrat que Borràs cursà la carrera d'advocat, que arribà a exercir a Barcelona, ben aviat va deixar el Dret per dedicar-se exclusivament a la seva vocació: la música i la crítica musical.

Tot seguit ara enumerarem, no pas exhaustivament, algunes de les obres atribuïdes a Joan Borràs de Palau. Com a compositor conreà moltes modalitats: obres profanes i religioses, cançons per a cant i piano, o per a orquestra, per a corals, òperes... A quasi totes pot ressaltar-se el seu caràcter popular, però culte, i una refinada conjunció de la poesia (sempre escrita en català) amb la música. Aquests trets, com l'atmosfera artística que va respirar i igualment el fet d'utilitzar lletres de poesies de Verdaguer, Apel·les Mestres, Maragall, Thos i Codina, etc., permeten encasellar Borràs en el moviment de la Renaixença i posteriorment del Modernisme, malgrat ser difícil fer un disseny unitari d'una obra tan nombrosa i variada i que abraça molts anys.

Pot considerar-se també que ell, juntament amb Francesc Alió i Brea, va ser un dels creadors o iniciadors als segles XIX i XX a Catalunya del *lead*, contribuint així, a més, a introduir la cançó culta i popular catalana en els ambients de la burgesia.

Com a principals obres del compositor Joan Borràs de Palau, poden considerar-se les següents: *La presó de Xauxa* (d'Apel·les Mestres) i *No diguis*

blat... (d'Eduard Aulés i Garriga). Ambdues obres s'estrenaren en el Teatre Principal i a la Sala Mercè de Barcelona amb molt èxit. A la primera, hi figurava una marxa que el mestre Enric Morera, més tard, va utilitzar, generant la instrumentació per poder tocar-se per a orquestra. També l'òpera *Clizia* (de Ducati i Tormei);[4] alguns fragments de dita òpera van interpretar-se en concerts. Així mateix, les músiques de *La resurrecció de Llàtzer* (de Josep Carner) i de *La cirereta* (de Felip Santein), obres escrites per estrenar-se en els Espectacles-Audicions Graner.

Joan Borràs de Palau va compondre moltes melodies per a cant i piano, molt conegudes i celebrades pel seu estil propi i sabor catalanesc: *Camí de Març, Àngel meu* (cançó de bressol dedicada «a la meva cosineta Maria Sanchez de Boado y de Bofarull»), *La barca, Volades, Cançó de Maig* (lletra d'Apel·les Mestres), que fou dedicada «al distingit mestre Francisco Brunet», el seu antic mestre d'harmonia, *Lo somni de Sant Joan, Santa nit* (lletra d'Apel·les Mestres), *La papallona argentada...* Cal destacar-ne una, *Voreta la mar.* És un madrigal que va fer-se tan famós que, només anomenar-lo, molts evocaven inconscientment l'autor de la cançó. Es publicaren d'aquesta cançó més de cinquanta edicions a la Unión Musical Española, i fins i tot va cantar-se la cançó a un teatre de Shanghai (per Tamaki Mihura, una cantant força coneguda a Barcelona).

Entre les seves composicions corals sobresurten *El filador d'or* (lletra de Verdaguer), *La sardana* (lletra de Maragall), que fou dedicada a Lluís Millet i estrenada per l'Orfeó Català, *Visca la ganiveta!* (lletra de Terenci Thós i Codina),[5] *El primer poeta, La farigola* (lletra de Verdaguer).

Borràs també és l'autor de *Danza húngara* i *El rapsoda*, obres que han estat interpretades per la Banda Municipal de Barcelona.

També va compondre Borràs de Palau obres de caràcter religiós. Així, *O Salutaris* (de l'any 1889), un *Oratori,* dues *Avemaria* i dues *Misses.* Igualment és l'autor del *Benedictus* que s'interpretava cada any a la catedral de Barcelona el dia de Corpus. L'any 1904, per honorar les Santes Juliana i Semproniana, va compondre un *Credo* que va cantar-se en un Ofici Solemne el dia 29 de juliol d'aquell any per la Capella de Música de Santa Maria de Mataró, dirigida per qui més tard seria bisbe de Girona Dr. Mas i Oliver.

Les cançons de Borràs de Palau han figurat en el repertori d'artistes de tanta fama com Toti Dal Monte, Tito Schipa, Maria Barrientos, Enrico Caruso, Mercedes Capsir, Hipólito Làzaro, Francesc Viñas, Miquel Fleta, Victòria de los Àngeles...

Moltes de les cançons de Borràs de Palau, a més de ser molt popularitzades a Catalunya, van traspassar les fronteres, essent traduïdes a l'estranger, on el músic va ser conegut i admirat.

L'any 1906, a proposta de dos acadèmics (els escultors Benlliure i Samsó), Joan Borràs de Palau va ser nomenat membre de la *Real Academia de San Fernando.* Així mateix, se li concediria la *Cruz de Isabel la Católica*, en reconeixement als seus remarcables mèrits.

Pertoca ara referir-nos a una altra i interessant faceta de Joan Borràs de Palau per la qual potser fou més conegut i admirat, i després més recordat, que com a compositor; la de periodista i extraordinari crític musical, especialment en les pàgines de *El Correo Catalán.*

Quan encara estudiava la carrera de Dret, l'any 1889, ja va entrar a la redacció d'aquest diari. La seva primera crítica va ser respecte a un concert del notable pianista francès M. Planté. Des d'aleshores continuà exercint aquesta professió durant més de seixanta anys. A més de la seva constant i principal labor en *El Correo Catalán*, també col·laborà en les revistes *Mundo Gráfico* de Madrid i *Actualidad* de Barcelona.

A causa de la seva tasca, va conèixer i va tenir amistat amb importants artistes de la lírica i directors d'orquestra. Va intimar, per exemple, amb Bretón, com també amb Puccini i amb Boito, que havia conegut a Itàlia. Va ser l'encarregat de pronunciar el discurs per homenatjar els intèrprets de *Parsifal* i l'empresari senyor Volpini, quan va estrenar-se dita òpera de Wagner a Barcelona.

Considerant la seva extensa cultura –fins havia estudiat rus per comprendre millor el sentit de les òperes russes– va ser designat membre de jurats d'importants certàmens.

Invitem, a qui desitgi descobrir la prosa elegant i el rigor i precisió del crític musical Joan Borràs de Palau, a llegir els seus comentaris sobre mossèn Blanch i la *Missa de les Santes* publicats al *Diario de Mataró y la Comarca.*[6] Va passant llista de manera amena dels fragments de la Missa, amb comparances d'estils verdians, o de Rossini o Bellini, amb glosses dels ritmes, dels efectes i combinacions de veus, dels detalls o parts més brillants, etc.

REFERÈNCIES SOBRE JOAN BORRÀS DE PALAU QUE CONSTEN AL MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA

A l'Arxiu de Santa Maria podem trobar-hi divuit fitxes relatives a obres de Joan Borràs de Palau, que ara pretenem divulgar a continuació amb les particularitats i dades que hi consten:

CREDO / A dos coros con acompañamiento de órgano
* manuscrit: Lluís Viada /Lluís Martí
* Mataró y Octubre 1899
* hi ha la partitura i les particel·les dels cors

CREDO / A cuatro voces mixtas y orquesta
* *Dedicado por su autor a las ínclitas Patronas de la ciudad de Mataró, las Santas Juliana y Semproniana, con motivo del XVI centenario de su glorioso martirio. Junio 1904*
* manuscrit: no identificat
* hi ha totes les particel·les del cor i de l'orquestra

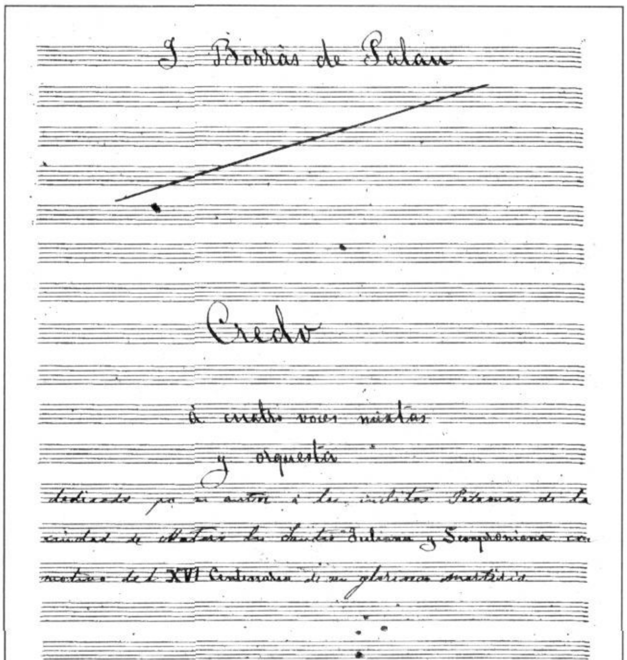

SALVE / Tenor i cor a quatre veus i orgue
* manuscrit: no identificat.
* hi ha les particel·les i l'acompanyament d'orgue.

PATER NOSTER / Para barítono y acompañamiento de armonio.
* *Año 1893*
* manuscrit: no identificat

AVE MARIA / Para soprano o tenor. Órgano o piano
* *A la reputada artista Lidia Berlendi*
* Premiada en el Certamen Internacional celebrado en 1896 por el «Centro Artístico Musical» de Barcelona.
* imprès: Astor Estragués, Barcelona, A.10 E.

O SALUTARIS / Tenor i harmonio
* *A mis queridos Padres*
* imprès: C. Montserrat, estampador de música. Barcelona.
* dedicatòria autògrafa: *Al reputado orador y maestro de capilla Rdo. Dr. D. Francisco Mas, Pbre.*

AVE MARIA / Soprano o tenor, órgano o harmonio.
* *A Josefina Planas*
* imprès: Unión Musical Española, F.132 M.

HIMNE DE LA ESCOLA NOCTURNA Y DOMINICAL DEL SAGRAT COR DE JESÚS / Coro y piano
* *Al Ilustre Patricio D. Melcior de Palau*
* Lletra de D. Francisco de P. Girbau, pvre. Mataró 1903
* imprès: Sindicato Musical Barcelonés Dotesio
* hi ha la firma autògrafa de mossèn Francesc de P. Girbau, pvre.

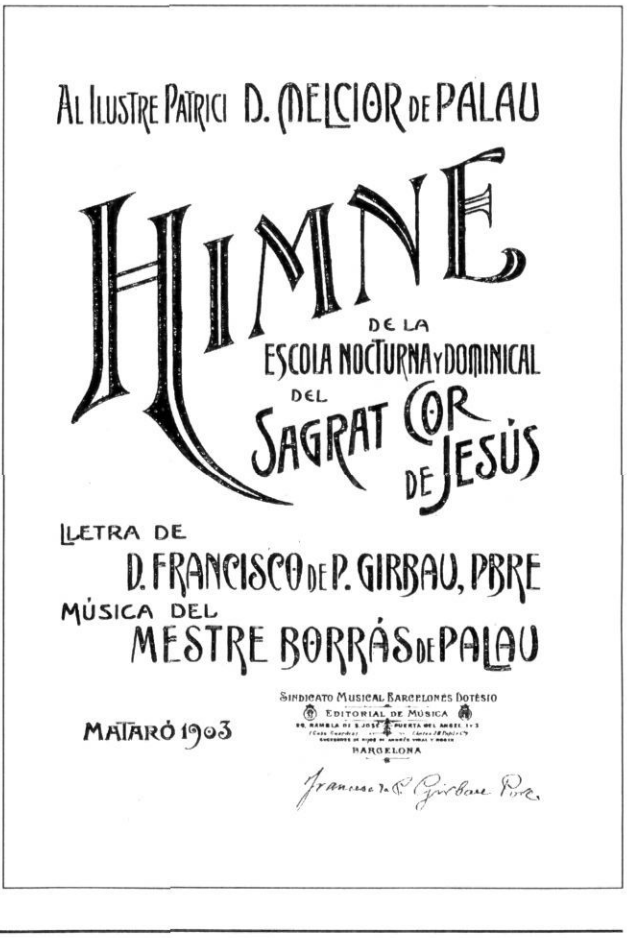

LO SOMNI DE SANT JOAN / Veu i piano
* lletra de mossèn J. Verdaguer (estrofa final del cant XXXI) *Obres Completes* / Perenne 3ª ed., pàg. 293.
* imprès: Revista *Feminal*

LA FARIGOLA / Quatre veus / sis veus
* *Harmonisació de la tornada a tres veus iguals per si's vol cantar a cor.*
* lletra de mossèn J. Verdaguer (Roser de tot l'any, Mes de les flors, dia 3) *Obres Completes* / Perenne, 3ª ed., pàg. 565.
* imprès: Unión Musical Española, 725
* manuscrit: J. Clariana / Coll

LO FILADOR D'OR –El hilador de oro– / Cor a cinc veus soles
* lletra de mossèn J. Verdaguer (*Obres Completes* / Perenne, 3ª ed., pàg. 841)
* traducció castellana de J. Navarro Porcel
* imprès: Sociedad Anónima Casa Dotesio
* hi ha la partitura a sis veus soles i les particel·les manuscrites: J. Clariana / J. Maso / A. Massana / Coll

LA SARDANA / Cor a quatre veus
* *A n'en Lluís Millet*
* lletra de Joan Maragall
* imprès: Sindicato Musical Barcelonés Dotesio
* encara que el títol digui «a quatre veus», l'edició impresa és a sis veus
* hi ha les particel·les manuscrites: J. Maso

CANSÓ DE MAIG / Veu i piano
* *Al distingit mestre D. Francisco Brunet*
* lletra d'Apel·les Mestres
* imprès: Rafael Guardia, R. 703 G.
* manuscrit: a quatre veus soles, no identificat

SANTA NIT / Veu i piano
* lletra d'Apel·les Mestres
* imprès: Unión Musical Española, 20396 (antes Casa Dotesio)

ÀNGEL MEU ! –Cançó de bressol– / Veu i piano
* *A la meva cosineta Maria Sánchez de Boado y de Bofarull*
* lletra de Joaquim Rubió i Ors. Versió catalana, castellana i italiana
* imprès: Unión Musical Española

VORETA LA MAR / Veu i piano
* *A l'eminent barítón D. Ramon Blanchart*
* lletra de J.M. Rabassa y Dalmau
* premiada en el certamen del «Centro Artístico Musical» l'any 1896
* imprès: Unión Musical Española, P.172 G.

VISCA LA GAVINETA ! / Sis veus
* Poesia de Terenci Thos i Codina. Englantina d'Or en els Jocs Florals de Barcelona de 1886 (Poesies, Mataró 1903)
* manuscrit partitura no identificat. Mataró, juny 1909
* hi ha les particel·les.
* manuscrit: Mossèn Molé

LA PAPALLONA ARGENTADA / Veu i piano
* lletra de M. Emília Fornó
* imprès: Editorial Boileau, 1052

ELS GERMANS DE JOAN BORRÀS DE PALAU I UNA VIOLINISTA PRECOÇ

Els set germans Borràs de Palau, seguint l'ordre de naixement, foren Manuel, Josep, Joan, Maria, Francesca, Teresa i Melcior.

Dos d'aquests germans –Teresa i Melcior– com veurem, així mateix com el nostre biografiat, destacaren en el camp de la música; i Josep, igualment que Joan, va ser redactor de *El Correo Catalán,* tractant, però, de temes econòmics i borsaris, utilitzant el pseudònim d'*Arturo Irubarri.* El gran, Manuel, seria notari a Barcelona; com els altres germans, va sentir sempre una forta atracció per la ciutat dels seus avantpassats, passant-hi

Retrat de Mercè Serrat.

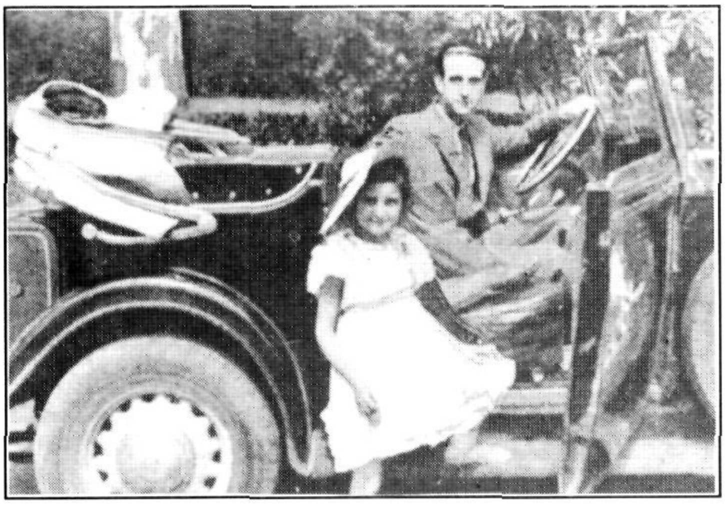

Melcior Borràs de Palau amb Mercè Serrat.

moltes temporades; l'any 1883 va presentar al Certamen Literari, convocat per l'Ajuntament de Mataró, una obra sobre el temple de Santa Maria, que apareix ser el primer estudi monogràfic sobre la qüestió.[7]

Com una curiositat i perquè propiciarà poder referir-nos, malgrat que tangencialment, als germans Borràs de Palau, tractarem de la sorprenent i precoç violinista *Merceditas* Serrat, que va ser qualificada com «el más extraordinario caso de precocidad que registra la historia.»

El parentiu dels Borràs de Palau amb els Serrat va originar-se amb el casament de la filla de Melcior Borràs de Palau (Teresa) amb Joan Serrat.

Mercè Serrat va néixer a Barcelona l'any 1934; i el gener de l'any 1937, és a dir, quan encara no tenia tres anys, va començar a tocar el violí d'una manera admirable i increïble; sense haver fet els quatre anys, ja va actuar amb un èxit clamorós en el teatre Tívoli de Barcelona, davant de més de dos mil espectadors.

El primer d'adonar-se de la insòlita aptitud natural de la nena per a la música fou Melcior Borràs de Palau. Ell era un notable violinista, membre de la Il·lustre Congregació d'Artistes de Roma, a qui l'any 1936 el Sant Pare Pius XI nomenaria violinista honorari de la seva Capella. També intervindria en el procés Maria Teresa Borràs de Palau, un altre dels germans Borràs de Palau, que mentre era soltera havia destacat com a cantant i que moltes vegades acompanyaria en el piano la neboda, violinista i nena prodigi.

Melcior Borràs de Palau va fer construir un exigu violí per a la nena i procurà que aprengués a tocar l'instrument, assolint aquesta, de seguida, un progrés tan accelerat i, fins i tot, tan desconcertant, que va aconseguir elogis i ovacions de qualsevol que podia escoltar els seus particulars concerts.

En una d'aquestes sessions íntimes, va assistir-hi el director artístic d'aleshores de Ràdio Barcelona, Comellas Ribó, que va quedar tan fascinat que proposà a Mercè Serrat, quan encara no tenia quatre anys, perquè participés en un festival organitzat per Ràdio Barcelona en el teatre Tívoli. Fou la primera actuació pública, a la qual abans ja ens hem referit, de la petita violinista, que va interpretar partitures de Bach, Beethoven i altres, aconseguint un gran èxit. Podia, doncs, ser qualificada evidentment com «el más extraordinario caso de precocidad que registra la historia...»

La violinista interpretaria diferents concerts, amb bons resultats de crítica, en importants sales i teatres d'arreu d'Espanya. Com a exemple, detallarem els concerts executats en el nord de la Península. Al Principat d'Astúries va ser molt aplaudida. L'anunci de la seva actuació a Gijón, en considerar-se tan insòlit que el protagonista del concert fos un infant, va crear una extraordinària expectació que provocà que s'esgotessin totes les localitats molt abans d'obrir-se el teatre, i que no fos suficient una segona actuació, sinó que se'n necessités una altra. En el diari *Voluntad*, podia llegir-se que «...se trata de un caso nunca visto y digno de no dejarlo escapar sin extasiarse oyendo aquel diminuto violín mágico.»

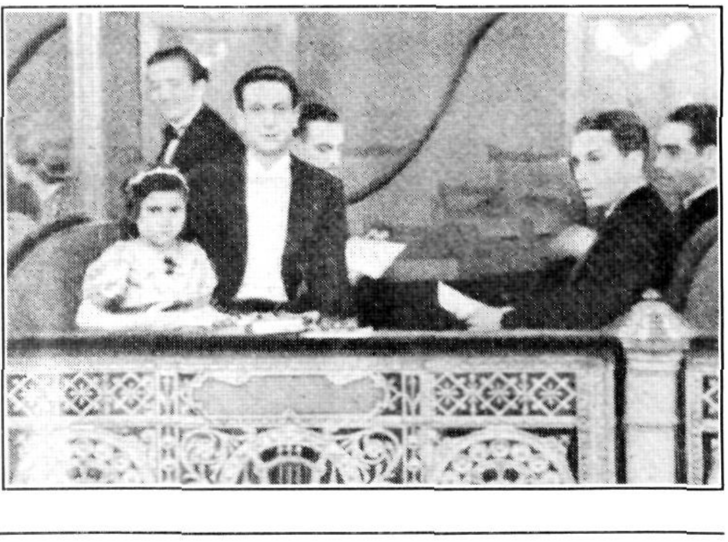

Melcior Borràs de Palau amb la nena violinista en el Liceu.

Al diari *Región* d'Oviedo podien llegir-se elogis com els següents: «...el caso de tal precocidad, aún viéndolo, parece imposible. El programa que interpretó esta genial violinista estaba compuesto por obras de grandes dificultades técnicas que fueron vencidas a la perfección. A Merceditas Serrat hay que aplaudirla en serio porque no es una niña prodigio sino simplemente una violinista prodigiosa.»

També a Avilés *Merceditas* Serrat va triomfar. El *Boletín Oficial de Avilés* al·ludia als «aplaudiments aconseguits en el primer teatre de la capital.»

Així mateix va actuar la nena violinista en el Teatro Principal de San Sebastian, repetint-se l'èxit i la sorpresa: «Es un caso insospechado», es deia a *Unidad*. Cal destacar els elogis del director del Conservatori de Música de San Sebastian, Antonio Cortés: «Mercedes Serrat es un verdadero caso prodigioso de artista excepcional...»

I així a Saragossa, València...; i a Barcelona? S'acompanya una reproducció del programa del concert de la nena, efectuat un diumenge del mes d'octubre de l'any 1941 al Palau de la Música de Barcelona. Tocava el piano la seva tia Maria Teresa Borràs de Palau. D'aquesta es diu en el programa que «...obtuvo extraordinarios éxitos como cantante a través de sus giras de conciertos realizadas en plena juventud, pero su vida artística fue sin embargo sumamente fugaz pues casó muy pronto y dejó de aparecer en público. Aun así, su gran temperamento artístico no se malogró ni ha sido estéril pues ella ha colaborado no poco, con su hermano el violinista Borrás de Palau, a la formación artística de la pequeña Mercedes Serrat, nunca bastante admirada.»

Com pot observar-se, llegint el programa publicat per a l'ocasió, la petita violinista s'atrevia a tocar-ho bé tot, de Bach a Beethoven, de Corelli a Dvorak..., «con un violín Parramón construido exprofeso para ella.»

La premsa catalana va ser-li molt favorable. *El Correo Catalán* constatava que «...El auditorio quedó, más que admirado, atónito por la musicalidad y dominio del instrumento, que los técnicos reconocen en este caso sin precedentes.» *El Noticiero Universal* explicava que «era un caso maravilloso de precocidad.» En el *Diario de Barcelona* es deia, referint-se a *Mercedes* Serrat, que «no sólo domina la técnica difícil de su instrumento, sino que demuestra una rara comprensión de las importantes obras que interpreta.» A *La Vanguardia Española* podia llegir-se el següent: «Mercedes Serrat, no obstante su corta edad, ha conseguido a través de sus giras de conciertos un sólido prestigio, no de *niña precoz*, sino de verdadera artista de gran temperamento. Demuestra sus prodigiosas facultades al conseguir excelentes sonoridades y sobre todo la anudación perfecta en los cambios de movimientos. En toda su labor se recuerda claramente la escuela de depuración interpretativa de su maestro el ilustre violinista Borrás de Palau.»

Per tancar les lloances rebudes per la nena, valdrà un fragment de l'opinió expressada per escrit per Eduard Toldrà a l'àlbum de signatures d'aquella, que va copiar-se en un opuscle, on consta també un dibuix-retrat, una petita biografia i diverses fotografies de Mercè Serrat i altres dades relatives als seus concerts que hem utilitzat fins ara per analitzar i explicar les seves actuacions.

Va escriure Toldrà el següent: «Su afinación, su cuadratura, su musicalidad, sus múltiples dotes, en fin, de verdadera artista, dejáronme asombrado y, en verdad, no llego a comprender, aun después de haberla oído, cómo es posible tal maravilla.»

PALACIO DE LA MÚSICA

DOMINGO, 12 DE OCTUBRE DE 1941, A LAS SEIS DE LA TARDE

UNICO CONCIERTO POR LA PRODIGIOSA VIOLINISTA DE 7 AÑOS DE EDAD

MERCEDES SERRAT

(El caso más extraordinario de precocidad que registra la historia)

Al piano: María Teresa BORRÁS

PROGRAMA

I

Sonata en mi menor (Preludio - Allemanda - Sarabanda - Giga)	CORELLI
Siciliano	BACH
Andante y Tamboril	VALENTINI

II

Sonata en la mayor (Sostenuto assai - Andantino - Variato - Finale)	PAGANINI
Concierto en re mayor (andante)	PAGANINI
Allegro	FIOCCO

III

Aria	PUGNANI
Minué	BEETHOVEN
Barcarola	BRAHMS
La Precieuse	COUPERIN
Danza eslava n.º 6	DVORAK

Mercedes Serrat toca con un violín Parramón, construido exprofeso para ella

Programa del concert de Mercè Serrat al Palau de la Música.

EPÍLEG

Tanmateix, la generació dels Borràs de Palau, quasi mataronina, no pot resultar-nos indiferent. Les vicissituds de personatges amb cognoms del segle XIX tan i tan mataronins (Borràs, Bofarull, Palau...) ens interessen, i no ha de qualificar-se com a incoherent o inexplicable que ara estiguem temptats de furgar en les seves vides; fins i tot, per propiciar-ho, no s'ha renunciat a comentar l'anècdota de la particularitat d'una nena pertanyent a l'esfera o cercle de la nissaga dels Borràs de Palau.

Però, ara, pertoca retornar a mirar i admirar, bàsicament, el músic i periodista Joan Borràs de Palau ja que, entre altres motius, aquest, malgrat no haver nascut tampoc a Mataró, l'any 1918 va ser declarat Fill Adoptiu de la Ciutat.

Atès tot això, no podrà pas considerar-se una casualitat ni un error o accident inoportú que un diumenge, el dia 18 de març de l'any 1990, en celebrar-se un concert a la Sala Nova del Foment Mataroní organitzat per l'Orfeó Mataroní, relatiu a *Autors mataronins del segle XIX*, s'agregués als noms de Carles Isern, Joaquim Cassadó, Nicolau Guañabens i Frank Marshall, el de Joan Borràs de Palau; i que per la soprano mataronina Pilar Adan, acompanyada al piano de Marcel Olm, es cantessin tres cançons d'aquell que fou qualificat, doncs, com un més entre els autors mataronins: *Voreta la mar*, *La papallona argentada* i *Cançó de maig*.

Lluís Adan i Ferrer
Antoni Martí Coll

CONCERT

PILAR ADAN
soprano

MARCEL OLM
piano

MATARONINS SEGLE XIX

ISERN, GUAÑABENS, CASSADÓ, MARSHALL
BORRÀS DE PALAU

Diumenge, 18 de març de 1990,
a les 7 de la tarda
FOMENT MATARONÍ
SALA NOVA

Programa del concert *Mataronins segle XIX* l'any 1990 a Mataró.

NOTES

1.- Francesc Costa i Oller, *Mataró revolucionari*, Edicions La Rambla (Mataró 1989), pp. 17 i 33.

Antoni Martí Coll, «L'inici del Trienni liberal a Mataró», *IV Sessió d'Estudis Mataronins*. Museu Arxiu de Santa Maria - Patronat de Cultura (Mataró 1988), p. 97.

2.- Antoni Martí Coll, *Homenatge a unes Corts catalanes, amb motiu de la commemoració del 125è aniversari de la fundació de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Mataró. 1867-1992*, L'Aixernador, S.L. (Argentona 1992), p. XXVII.

3.- La majoria de dades sobre la vida i obres de Joan Borràs de Palau s'han extret de la revista *El Teatre català* (any III, núm. 115. Barcelona, 9 de maig de 1914) i de la necrològica, signada per Gil Blas (Ramon Salas Oliveras) amb el títol «Don Juan Borràs de Palau, mataronés de adopción por doble voluntad», publicada en l'edició del *Mataró* de Les Santes de l'any 1953.

4.- A una crònica anònima del diari *Mataró* (7 febrer 1953, año VI, núm. 509), s'explica que Joan Borràs de Palau «se negó a que fuera interpretada (la seva òpera) incluso habiéndole sido pedida por el Teatro del Liceo, alegando una incompatibilidad con su condición de crítico musical.»

5.- Poesia del parent Terenci Thos i Codina (casat amb Concepció de Bofarull). A la biografia d'aquest s'explica que Joan Borràs de Palau la va posar en solfa en forma de «cor a veus mixtes de composició molt extensa i treballada, la qual fou cantada amb ressonant èxit i aplaudida amb entusiasme quantes vegades s'interpretà» (Claudi Omar i Barrera, «Biografia del Dr. En Thos i Codina llegida a l'acte solemnial de la col·locació del retrat del mestre en la Galeria de Mataronins Il·lustres el 29 de juliol de 1922», tríptic de *Biografies*, editat per acord de l'Ajuntament de Mataró. Arts Gràfiques Vilà (Mataró, juliol 1923), p. 80.

6.- *Diario de Mataró y la Comarca*, 27 de juliol de 1900, pp. 6 i 7 («La Missa de Mossen Blanch»).

7.- Nicolau Guanyabens i Calvet, Manel Salicrú i Puig, «La primera monografia sobre l'església de Santa Maria de Mataró», *Fulls/50* del Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró, octubre 1994).

DOCUMENTACIÓ

Anotació feta al llibre de Funerària. Any 1772
Museu Arxiu de Santa Maria

«Juliol de 1772
Dit die 26
Professó de las Insignes reliquias de Santas Juliana y Simproniana, Patricias de Materó

....

Se nota: ab motiu de haver lo Iltre Sr. Abat y Monastir de St.Cugat del Vallès, concedit al Rt. Rector y Clero de esta Iglesia y al Iltre. Ajuntament de esta Ciutat Reliquias insignes de las Stas. Juliana y Simproniana fillas de esta Ciutat (segons se creu) después de haver passat en aquell Monastir lo dia 24 de Juliol del corrent any, los Srs. Rector de esta Iglesia y dos Comissionats del Clero ab lo Regidor Decano, Síndich y Secretari del Ajuntament, se féu en lo endemà die de St.Cugat, entrega de ditas reliquias en lo Offici, o acabat ell, que lo celebrà de Pontifical lo Sr.Abat y en la tarda, después de Vespres y Completas a las que assistí també de Pontifical lo dit Sr.Abat, y acabadas aquellas, se ordenà una Professó en la que assistí de Pontifical lo Sr.Abat y demés Monges [sic] aportant en ella las citadas Reliquias, y fent en ella de Presta lo Rector de nostre Iglesia, se ordenà la Professó y arribà fins a haver passat algun tant de las Murallas de dit Monastir, tenint alli parat un altar ahont se dipositaren las reliquias y después de haver los Músichs cantat algun motete, dita per lo Sr.Rector la Collecta de las Santas, se finí la Professó y se apoderaren de las citadas Reliquias los Ecclesiàstichs Comissionats del Clero, y junt ab lo citat Rector, Regidor Decano, y demés marxaren dret a Mataró. Lo que en ella se executà se trobarà llarg*amen*t continuat en lo llibre de notas de la Vicaria a foli...».[1]

1.- Una transcripció d'aquesta anotació també es troba a Lluís Ferrer i Clariana, *Testimonis del culte a les Santes Juliana i Semproniana en el monestir de Sant Cugat del Vallès i a Mataró* (Mataró 1961), 57.

Remarquem que actualment no es conserva l'anomenat "Llibre de Notas de la Vicaria".

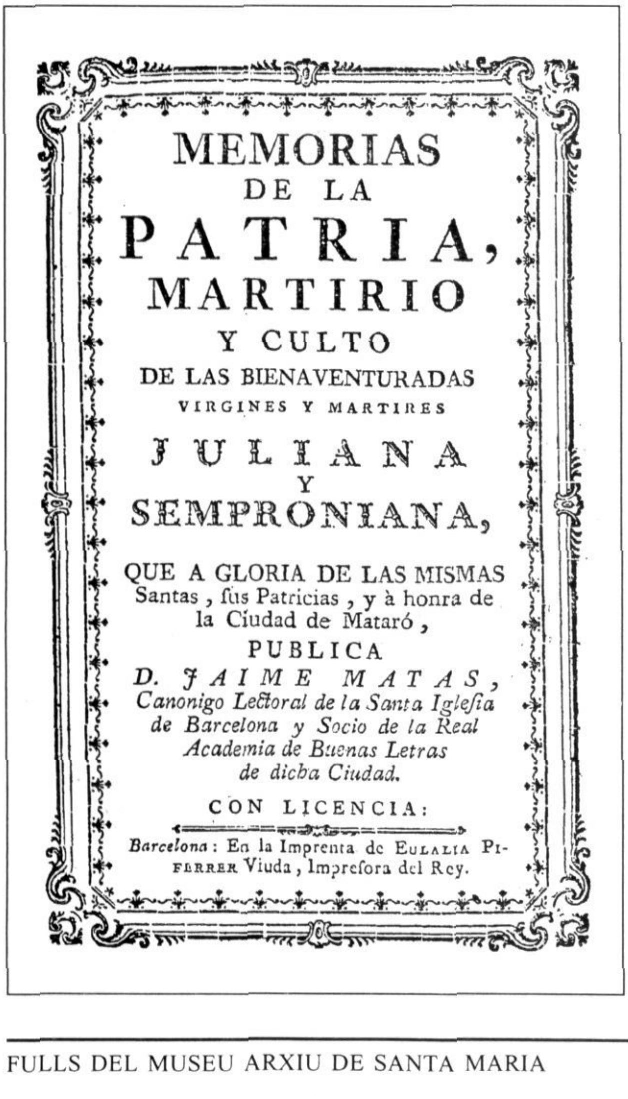
MEMORIAS
DE LA
PATRIA,
MARTIRIO
Y CULTO
DE LAS BIENAVENTURADAS
VIRGINES Y MARTIRES
JULIANA
Y
SEMPRONIANA,
QUE A GLORIA DE LAS MISMAS Santas, sus Patricias, y à honra de la Ciudad de Mataró,
PUBLICA
D. JAIME MATAS,
Canonigo Lectoral de la Santa Iglesia de Barcelona y Socio de la Real Academia de Buenas Letras de dicha Ciudad.
CON LICENCIA:
Barcelona: En la Imprenta de Eulalia Piferrer Viuda, Impresora del Rey.

Transcripció d'una part de l'estudi coetani *Memorias de la Patria, Martirio y Culto de las Bienaventuradas Vírgenes y Mártires Juliana y Semproniana* (Barcelona 1777), del canonge Jaume Matas.

«...Mas si fué siempre celebre el culto de nuestras Ilustres Martires en aquel Monasterio, mucho mayor fue en él su celebridad en el año 1772. Porque habiendo finalmente condescendido su Muy Ilustre Abad el Señor D. Fr. Buenaventura Gayolá y de Vilossa, y su Cabildo Monasterial à conceder à Mataró Reliquias Insignes de sus dos inclytas Patricias, movido, ò ya sea de las justas suplicas que le dirigiò aquella Ciudad, en carta de 16 de Agosto de 1770. firmada por su Reverendo Rector y Clero, y por su Muy Ilustre Governador y Ayuntamiento; acompañada de la autorisada respetable recomendación del Ilustrisimo Señor Don Joseph Climent dignisimo Obispo de Barcelona y del Capitan General interino de este Principado el Excelentisimo Señor Don Bernardo ò Conor Play; ò ya de aquella noble condescendencia y piadosa generosidad, con que otras veces por iguales motivos, aquel nobilisimo Monasterio ha hecho parte de semejantes preciosos tesoros, como lo acreditan la Santa Iglesia Catedral de Barcelona con el cuerpo de su Obispo San Severo, y la Parroquial de San Cugat del Rech de la misma Ciudad con la insigne Reliquia de su Santo Titular.

Condescendiendo pues el mencionado Señor Abad y Cabildo à desposeerse de una buena parte de los sagrados Cuerpos de las dos Santas Virgines, para

que trasladadas à su Patria satisfaciesen los deseos y devocion de sus Paisanos; convenido el modo de la solemne Entrega y señalado para ella el dia 25 de Julio, dia ya de otra parte muy festivo en el Monasterio y Pueblo de San Cugat del Vallés, por ser el natalicio de su Santo Patrono; partieron el antecedente de Matarò el R. Rector de su Iglesia Parroquial el Doctor Bernardo Vilaseca con los Comisionados del Clero los RR. Doctor Miguel Viñals, y Joseph Esmandia Presbiteros; y los Señores Don Bruno Massot Regidor, y Don Magin de Villalonga Sindico Personero Comisionados del muy Ilustre Ayuntamiento; quienes al llegar à las inmediaciones del territorio de aquel Real Monasterio, fueron cumplimentados en nombre de su Ilustre Abad, Paborde y Cabildo por algunos Señores Monges; y conducidos à su destino, asi en su arribo, como durante su mansión, fueron tratados por el dicho Señor Abad è Individuos de aquella Real Casa con las más expresivas distinciones; siendo entre ellas singulares las dirigidas à la solemnidad de la Entrega de las Sagradas Reliquias.

Precedió à esta la Misa Mayor que celebró de Pontifical el Señor Abad asistiendo de su Cabildo y con concurrencia de un Coro de Musicos, que se habia hecho venir de Barcelona à expensas del Real Monasterio: concluidos los Divinos Oficios quedóse el Señor Abad revestido de sus ornamentos Pontificales y tomó aliento en su Estrado, entretanto que los Comisarios de Mataró, à quienes durante la Misa se habian cedido los lugares más preeminentes del Coro, iban llegando con formalidad al Presbiterio. Puestos en él, levantándose aquel Prelado de su silla y acercándose à la Mesa del Altar Mayor, sobre la qual estaban expuestas las dos Urnas que encierran los Virginales Cuerpos de las Santas, mandó abrirlas, extrajo por su propia mano de cada una de ellas los varios sagrados Huesos que van individuados en el Auto de Entrega, que à requirimiento del Señor Abad estipularon los Secretarios de ambas Partes, Monasterio y Ciudad; è inmediatamente los colocó en otra primorosa Urna de figura piramidal de madera dorada, adornada de exquisita talle, embellecida con cristales, que à este fin habian hecho construir y trageron de Mataró sus Comisionados; à los quales al tiempo de la Entrega de las Sagradas Reliquias dirigiò el Señor Abad una breve allocución, acordandoles en finas piadosas expresiones la preciosidad del Tesoro, que de su parte y de parte de su Ilustre Cabildo les entregaba.

Hecha con todas estas formalidades la Entrega se dexó la nueva Urna en el Altar Mayor, para ser conducida después de Visperas, en Procesion Solemne, con que quiso el Imperial Monasterio obsequiar las Santas en su salida, habiendo à este mismo fin aderezado con varia vistosa frondosidad de arboles y ramas una y otra parte del camino, que vá desde el Monasterio al parage vulgarmente llamado la *Creu trencada*. Concluidas pues las Visperas que entonó de Pontifical el Señor Abad, se dirigió por aquella adornada carrera la Procesion compuesta de las Cofradias con sus Pendones y Estandartes, de un buen numero de achas que llevaban varios Particulares del Pueblo y su Comarca; siguiendose el Cabildo Monasterial con el R. Rector de Matarò con capa Pluvial llevando la Sagrada Urna baxo palio, cuyas varas llevaban en los lugares preeminentes los dos Comisionados de la Ciudad de Mataró, y las restantes el Bayle y Regidores del Pueblo de San Cugat: cerraba la Procesion vestido de Pontifical el Muy Ilustre Señor Abad el qual al llegar al designado sitio, haviendo el Reverendo Rector depuesto las Santas Reliquias sobre un Altar que alli se habia exigido; y cantando la Musica un motete, concluyó esta lucida devota funcion con la oración de las Santas Virgines.

Desde aquí compuesta la Sagrada Urna dentro una arca fue llevada en hombros de algunos Devotos Paisanos de Mataró, acompañandola no solo los Comisionados de esta Ciudad; sino tambien los Señores Don Fr. Antonio Sabater Paborde de Paláu, Don Fr. Gaspar Salla y de Taráu Paborde Mayor, Don Fr. Joseph Figueras Paborde del Panadés, Don Fr. Fortunato Casanova, Don Fr. Ramon Oriola Monges del Imperial Monasterio, que vinieron asi para obsequiar las Santas Reliquias en su viage, como para desempeñar las principales funciones en las Fiestas que tenia dispuestas la Ciudad de Mataró: siguió pues toda esta respetable Comitiva el viage en coches, con la mira de llegar à Mataró la madrugada del dia inmediato.

Entre tanto impacientes los Mataroneses acusaban la lentitud de las horas que les retardaba el feliz suspirado dia en cuya alegre mañana después del dilatado ocaso de catorce siglos, esperaban ver amanecer en su horizonte los bellos beneficos Astros de sus Esclarecidas Paisanas JULIANA, y SEMPRONIANA; quando muy temprano, al repentino alegre repique de todas las campanas de la Parroquial, Conventos y demás Iglesias de la Ciudad, que anunciò haber ya llegado dentro su termino las Sagradas Reliquias de sus Ilustres Patricias, se sienten improvisamente conmovidos de un santo jubilo y espiritual alborozo los corazones de los Hijos de Mataró, que no pocos manifestaron con lagrimas de ternura, y los mas con la celeridad de encaminarse à tropas acía el camino por donde venian para anticipar obsequios de devocion y afecto a sus Santas Paisanas; cuyas Insignes Reliquias se depositaron interinamente en un Altar bajo hermoso pabellón que se habia prevenido en una pieza de la Casa de Francisco Font, situada à la entrada del arrebal de la Ciudad, en una esquina en la qual para perpetua memoria de este feliz acontecimiento, se colocó entallada en una grande loza la siguiente Inscripción.

D. O. M.
SS. VV. & MM.
JULIANA. & SEMPRONIANA.
CUM. TANDEM. POST XIV. SOECULA.
EX. CASTRO. OCTAVIANO.
SEU.EX.REG.S.CUCUFATIS.VALLEN.MONASTERIO.
JUS. VELUT. POSLIMINII. RECEPTURAE.
VII. KALEND. AUGUSTI. AN. MDCCLXXII.
IN. PATRIAM. REDIRENT.
QUOD. HIC.
EXCEPTIS. HOSPITIO. SACRIS. EARUM. RELIQUIIS.
MORAM. FECERINT.
PRIUSQUAM. SOLEMNI. POMPA.
CIVITATEM. SUAM. INGREDERENTUR.
HUJUS. FORTUNATAE. DOMUS. HERUS.
HOC. MONUMENTUM. POSUIT.[1]

Estaba aquella pieza adornada de ricas colgaduras è iluminada, con variedad de luces, y en ella quedó con decoro expuesta la preciosa Urna de las Santas Virgines desde la mañana hasta la hora de la tarde destinada para la Procesion del solemne Recibimiento, custodiada siempre de dos Sacerdotes revestidos con habito de Coro, y visitada de un continuo numeroso concurso asi de los Naturales, como de los muchos Forasteros que atraídos de tan plausible sagrado motivo habian acudido à acompañar las Fiestas de Translación tan solemne.

Las calles embellecidas con verdes ramas, colgaduras y varios otros adornos formaban muy vistosa la carrera por donde debia pasar la Procesion, à que daban realse algunos Altares primorosamente compuestos que à trechos se habian erigido y en especial en la calle llamada de Pujol, en la qual por una antigua Tradición, se cree está el solar de la casa donde nacieron las Santas Virgines: para cuya solemne Entrada el Parroco con su Clero, y el Governador con el Magistrado habian de acuerdo dispuesto una Procesion General asistida de las Comunidades Religiosas, Gremios y Cofadrías de la Ciudad, los que con el mayor gusto y mas devoto afecto, como asi mismo un gran numero de Personas de todos Estados concurrieron à solemnizar tan religioso festivo acto.

Convocados pues todos à las sinco de la tarde del citado dia 26. en la Iglesia Parroquial, procedieron de alli al lugar en donde habian quedado depositadas las Santas Reliquias, cantando el Clero las Letanias de los Santos; concluídas las quales y habiendose cantado por la Capilla de Musica de la misma Iglesia un responsorio del reso de las Virgines y al fin la oracion propia, empezó la Procesion con este orden: Precedian los Pendones de la Parroquia, à los quales seguian las Cofadrias y Gremios con sus Vanderas; venia después una larga serie de Personas de todas clases, que pasaban de trescientas, con achas, interpuestos à trechos dos coros de musica, à que seguian en comunidad con su Pendòn y tambien con achas los Colegiales de las Escuelas Pias: aqui empezaban precedidas de sus Cruces las Comunidades de Religiosos y el Clero de la Parroquia cantando alternativamente con la Capilla de musica el Hymno de las Virgines; servian de ornamento à este festivo obsequio algunos muchachos rica y vistosamente vestidos, representando Angeles que llevaban en las manos trofeos alusivos à la virginidad, martirio y triunfo de nuestras Gloriosas Santas: autorizaba la función el Cuerpo del Muy Ilustre Ayuntamiento llevando su Decano el Pendon, sirviendo otros de sus individuos el Palio, bajo el qual iba el principal objeto del triunfal aparato la Sagrada Urna que encerraba las preciosas Insignes Reliquias de JULIANA y SEMPRONIANA, en andas de un rico magnifico Tabernáculo llevado en hombros de quatro Sacerdotes: seguia inmediatamente al Tabernáculo el Gremial compuesto de los arriba nombrados Señores Monges de San Cugát, à los quales, segun dictaba la ley de agradecimiento y urbanidad, se dió la precedencia, y con esto recibió Mataró el honor de que autorizasen la Funcion los mismos, à cuya pia generosidad debia la concesion de las Insignes Reliquias y la atención de acompañarlas à esta Ciudad: cerraba el obsequioso Culto el Señor Governador con los restantes Regidores y Oficiales del Muy Ilustre Ayuntamiento.

Con este magnifico acompañamiento y religiosa pompa vitoriosas del Mundo que su heroica fé dejó vencido; elevadas sobre el glorioso carro que les preparó su virtud sublime, entraron como en triunfo nuestras Ilustres Heroinas por la principal puerta à su Ciudad, de la qual catorce siglos antes habian salido desconocidas, ò quizá echadas con desprecio por los Tiranos Ministros de los Emperadores; y mientras que la gloria transitoria de estos ha quedado desvanecida y sus cenisas no tienen en su sepulcro otros obsequiadores que el olvido, la soledad, el horror y el abandono; los sagrados Despojos de estas humildes gloriosas Virgines exaltadas en medio de un inmenso concurso, que llenaba el ayre de bendiciones y vitores, van à tomar lugar honorifico en el Templo y à recibir de su Pueblo honores, suplicas, dones, inciensos, y votos.

En efecto al llegar la Procesion à las inmediaciones de la Iglesia Parroquial, haviendo salido à recibirlas sus Magnificos Señores Obreros, fueron introducidas las Sagradas Reliquias de nuestras inclytas Paisanas à aquel espacioso Templo, que estaba magnificamente adornado, y con especialidad su Altar mayor; en cuyo centro se habia erigido un lucidisimo Trono, sobre el qual, apenas fue colocada la sagrada Urna, à las armoniosas voces è instrumentos del solemnisimo *Te Deum* que cantó la Capilla de musica, resonaron en ecos los mas alegres y festivos las bobedas de aquel todo iluminado capacisimo Templo; con cuyo sagrado cantico se dió fin à la festividad de este plausible dia,

siguiendose por la noche general iluminación en toda la Ciudad.

Prosiguieron el dia 27. immediato, dia dedicado à la Celebridad del Martirio de las Santas, sus festivos Cultos: por la mañana con el solemne Oficio que celebrò el Señor Paborde de Paláu Don Fr. Antonio Sabater, sirviendose de Presbitero asistente Don Fr. Joseph Figueras Paborde del Panadés, de Diacono Don Fr. Fortunato Casanova, y de Subdiacono Don Fr. Ramon Oriola; desempeñando el Pulpito el Señor Don Fr. Gaspar Salla y de Taràu Paborde Mayor de San Cugat, sugeto bien conocido por sus meritos literarios, y honorificos empleos con que lo ha siempre distinguido la Congregación Benedictina; al qual las circunstancias felizmente enlazadas en él para este dia, de Monge de aquel Monasterio y Patricio de esta Ciudad, inspiraron sobre las de su acreditada erudición y elocuencia, aquellos nobles sentimientos y energicas expresiones que admiraron en su sabia elegante Oracion quantos tubieron el gusto de oirla: por la tarde cantò la Musica *Oratorio, y se repitiò en la noche general iluminación.*

Continuò con la misma solemnidad el Festejo de las Santas Virgines el dia 28, en el qual celebrò la Missa Mayor el R. Rector de Matarò asistido de los Parrocos Vecinos de Llavaneras, de San Vicente, y de Argentona; pronunciò la Oracion Panegirica el R. Doctor Estevan Costa Rector de Cabrera, con aquel desempeño y aplauso, que es notorio à quantos, asi esta vez como en varias otras de extraordinarias ocurrencias, le han visto ocupar el Pulpito de esta su Patria. La tarde de este dia ultimo de las Fiestas, concluido el Oratorio, se ordenó procesionalmente el Clero en el Presbiterio y desde aqui, precediendo algunos Devotos con achas, con asistencia del Señor Governador que llevaba el Pendon y de los Individuos del Muy Ilustre Ayuntamiento que regian las varas del Palio, bajo el qual el R. Rector con su gremial llevaba en brazos la sagrada Urna, se procedió, dando una buelta por el Templo, à la Capilla ò Camarin donde se venera el Cuerpo de San Desiderio Martir; junto al qual se colocaron interinamente las preciosas Reliquias de las Santas Virgines, hasta que se les haya construido el Altar propio, y Sepulcro que medita el fervoroso zelo de sus Devotos Patricios.

Quiera Dios, que esta devocion trascienda como es justo à los animos de todos los Mataroneses, y de tal modo cunda en sus corazones, que les enfervorise à dar la preferencia que se debe à unas Heroinas que forman el mayor esplendor de su Pueblo, y que en grata correspondencia de haverse dignado estas Ilustres Paisanas venir à honrar su Patria con la presencia de sus Reliquias, se esmeren de veras sus Moradores à honrarlas muy particularmente à ellas, preparandolas decorosa colocacion en lugar propio, y distinguido; y promoviendo à la superior clase que corresponde su veneracion, obsequio y culto...»

1.- Tanmateix aquest text no s'avé del tot amb el de la làpida que ha arribat fins als nostres dies (Veg. «Reposició d'una làpida de les Santes», pp. 3-4, d'aquests mateixos *Fulls/75*.

RECURSOS

Enric Subiñà i Coll, ***Argentona, de la sagrera a la vila (1295-1900)*** (Argentona 2002)

Ens trobem davant un treball dedicat estrictament a analitzar amb molta riquesa de detall l'evolució urbana de la vila d'Argentona des de la baixa edat mitjana a finals del segle XIX. L'autor ha pogut coronar aquest objectiu gràcies al domini que demostra tenir del maneig de les fonts bàsiques documentals, com els arxius eclesiàstics, municipals, notarials, arxius privats, registres administratius, ultra la bibliografia general concernent al tema. I amb tota la dedicació que suposa la seva sovint esgotadora recerca. Perquè si bé és cert que en aquests treballs s'arriba a aprofitar una gran part del material consultat, també ho és que sempre en queda una altra part al marge, o mínimament utilitzada, cosa que el lector no pot apreciar una vegada té a mà el text depurat, definitiu.

També cal remarcar que l'autor ha hagut de partir de zero, com ell així ho manifesta i és ben cert. No ha disposat, d'entrada, d'una mínima base de sustentació. La tècnica de recerca, de pouar en el passat d'una vila petita que no compta d'inici amb un nucli urbà definit, fa difícil de situar i lligar tots els caps dins una perspectiva històrica, i de presentar els resultats dins un marc cronològic coherent.

Però Subiñà, en el cas d'Argentona, ho ha assolit. Dins el model clàssic de vila pagesa, de masos escampats, enregistra a finals del segle XIII la presència de cases aixecades a les immediacions de la sagrera, és a dir, d'aquell espai a l'entorn de les esglésies que era considerat sagrat, de protecció, on sovint es situava el cementiri, on també es reunien els primitius consells per tractar dels afers municipals. Un model que es mantindrà amb pocs canvis als segles XIV i XV. A banda d'això, l'autor destaca, dins aquest marc agrari local, la presència de diversos molins, cosa que, a més, palesa la riquesa d'aigües al terme.

Als inicis del segle XVI el model de creixement urbà argentoní ja es pot enregistrar sobre la base del contracte emfitèutic, com a tantes altres poblacions. Les famílies propietàries del sòl anaren desprenent-se'n gradualment, per transformar-lo en terreny urbà mitjançant aquella classe de contracte. De la renda agrària es passava a la renda urbana. Aquest fet donà peu al creixement del nucli argentoní en uns determinats indrets o veïnatges que Subiñà descriu amb un rigorós detall, com també ho fa sobre la tipologia de les cases, els materials d'obra, els contractes de construcció, i encara hi afegeix l'edificació de la nova església parroquial dins aquest segle, mostra patent del creixement del poble.

Seguint amb unes pautes similars, l'autor va desgranant la consolidació de la vila al segle XVII, sense oblidar la nombrosa immigració francesa a la població, segons es desprèn del conegut cens oficial de francesos de Catalunya de l'any 1637. També s'ocupa de la construcció del celler i graner del capítol de la Seu de Barcelona (després, Casa de la Vila). En un següent capítol, enregistra les etapes de creixement de la vila al segle divuitè, amb l'obertura de sis nous carrers.

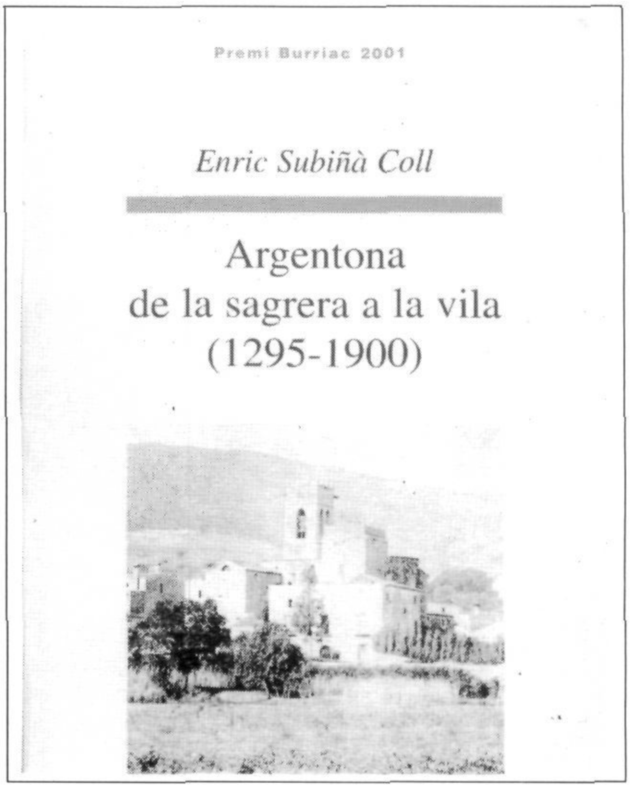

Posats al segle XIX, és quan Argentona experimenta un fort creixement urbanístic, però també quan pateix la modificació del seu terme municipal, en perdre el gran sector del pla d'en Boet i el litoral fins a la riera d'Argentona. Com se sap, aquests terrenys passaren a formar part del terme municipal de Mataró, que cedí a favor d'Argentona el veïnat de Traià. En aquesta centúria, el traçat dels nous carrers, que Subiñà va desgranant, ja s'efectua dins el marc d'un ordenament municipal, que culminaria amb l'aprovació l'any 1874 d'un pla de rectificació i eixample, precisament quatre anys abans que ho fos el de Mataró. En aquest apartat també s'ocupa dels inicis dels serveis més elementals en l'ordre urbanístic: el cementiri, el clavegueram, les aigües potables, l'enllumenat públic. Finalment, enregistra al mateix segle l'arribada tardana de la indústria a la població.

Els argentonins poden estar satisfets de comptar amb un estudi sense precedents sobre la seva vila. Un treball bàsic, sòlid, que necessàriament hauran de tenir present tots els historiadors que en endavant tractin qualsevol altre aspecte de la població, tant el desenvolupament econòmic, com els fets polítics i socials, i altres temàtiques. Clou el llibre un apèndix del qual destaquen uns acurats arbres genealògics de les famílies propietàries del sòl. És, en resum, una eina de treball documentada, amb il·lustracions i plànols de la vila i sectors edificats, que fan més entenedor el creixement urbà argentoni al llarg dels temps.

J.LL.

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

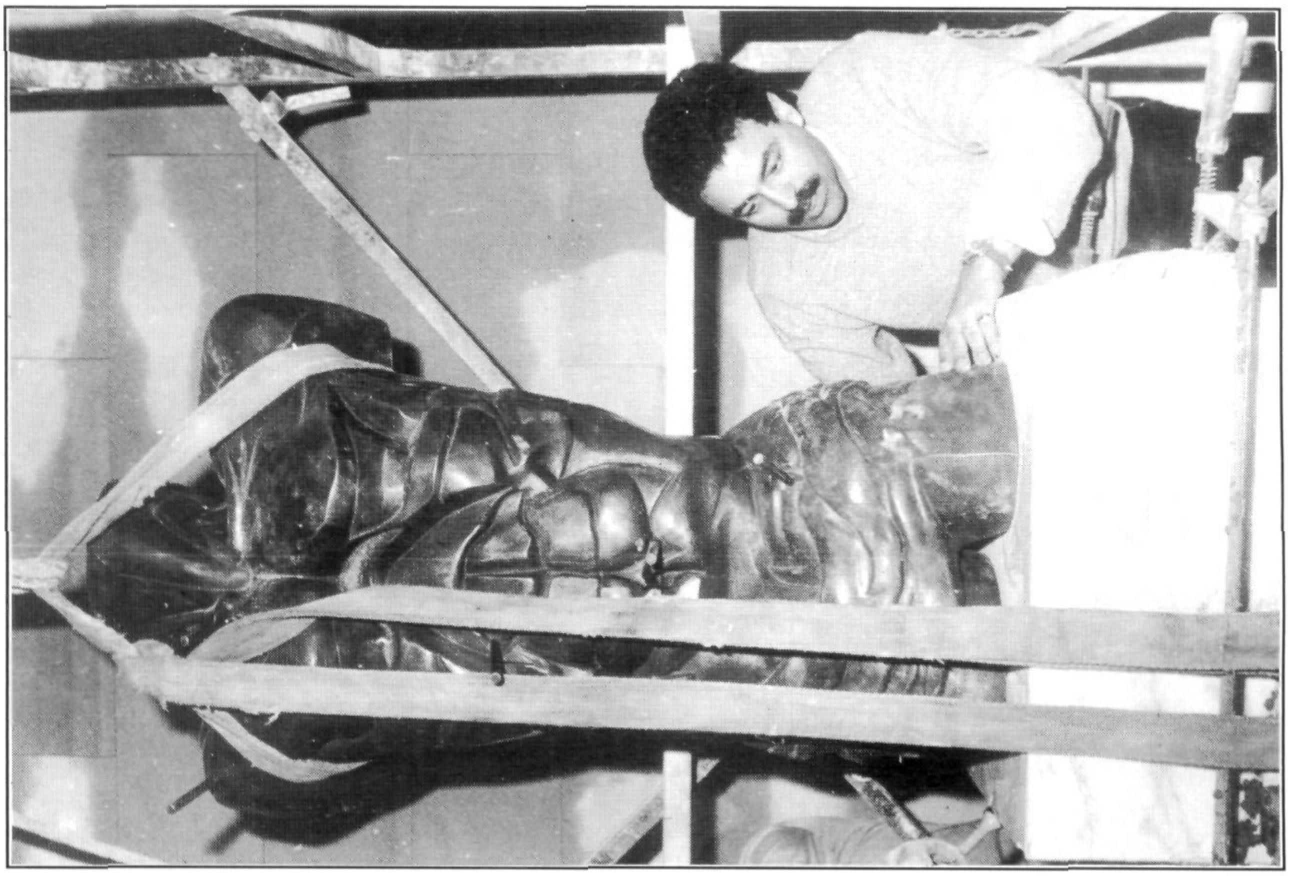

Capella de Sant Sebastià. La imatge de sant Sebastià i l'escultor Perecoll (març 1985).
Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Capella de Sant Sebastià. Visió de la capella (març 1985). Fotografia Miquel Sala i Girbal. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

Col·labora:

Patronat Municipal de Cultura

MATARÓ